

עבודת גמר

בנושא:

האינתפידה ב-87' כגורם להפיכתו של
ארגון החמאס מארגון דתי חינוכי בשם
"אלמוג'מע אלאסלאמי" לארגון טרור בשם
"חרכת אלמוקאומה אלאסלאמיה" = חמאס.

מגיש : אבוט ליאור

מס' ת.ז.ז.: 021641824

מנחת העבודה : טובה שפיצר

בית ספר : תיכון חדש ע"ש יצחק רבין ת"א

2002

תוכן העניינים

עמוד	
2-1	מבוא
3-8	טרור וסוגיו השונים
9-11	הרקע והתנאים להקמתו של ארגון טרור
12-16	אחמאד יאסין - מנהיג ומקים ארגון "אלמוג'מע"
17-24	הגורמים שהביאו לשינוי בגישתו של ארגון החמאס מארגון דתי לארגון העוסק בטרור עם פרוץ האינתיפאדה
25-27	האם החמאס הוא ארגון טרור
28-29	סיכום
30	אפילוג
32-31	ביבליוגרפיה
	נספחים

מבוא

הטרור בשנים האחרונות מטביע חותמו בכל רחבי העולם. מדי יום אנו שומעים על פיגועים, חטיפות, ירי או התנקשויות המבוצעים על ידי ארגונים שונים בעיקר, אסלאמיים חלקם אף נתמכים על ידי מדינות תומכות טרור. הטרור מלווה את מדינת ישראל מראשית ימיה. החל מראשית האינתיפאדה, בסוף שנות ה-80, התגברו דפוסי הפעילות של ארגוני הטרור, והפכו אלימים ותכופים יותר. מאז ראשית אירועי אינתיפאדת אל-אקצה, ב-29 בספטמבר 2000, פועלים הפלסטינים במתקפה אלימה כנגד ישראל, על מנת להשיג הישגים שלא הצליחו להגיע אליהם במסגרת המשא ומתן עם ישראל. המתקפה הפלסטינית משלבת פעילות טרור של ארגונים שונים כגון: חמאס, הג'יהאד האסלאמי וארגוני הבטחון של הרשות הפלסטינית. עם התפתחות האירועים פחתה ההתקוממות העממית, המתאפיינת בהפרות סדר וביידוי אבנים, והתגבר העימות המזוין, הכולל פעילות טרור בהיקף נרחב. פיגועי המטען בעורף מדינת ישראל הפכו לשגרה מאיימת על אזרחיה, לצד איומי פיגוע ירי ודריסה.

בשנתיים האחרונות מבצע ארגון החמאס פיגועים רבים נגד האוכלוסיה בישראל ודומה כי כלל לא משתף פעולה עם המנהיגות הרשמית של הפלסטינים - אש"פ. "התחזקות החמאס בעזה ובגדה הובילה את הנהגת הארגון להאיץ את המאבק על עתיד הרשות הפלסטינית, את המאבק בין "פלסטיין" המדינה העתידית, הדמוקרטית והחילונית, לבין "חמאסטיין" המדינה הפלסטינית האסלאמית שאליה חותר החמאס".¹ פיגועי ההתאבדות בעיני החמאס הם ההישג החשוב ביותר של הארגון ומהווים כלי לגיטימי של המאבק, ממש כמו האבן ובקבוק התבערה באינתיפאדה הראשונה והקלצ'ניקוב במלחמה הנוכחית.

השערת המחקר תבדוק: האם אכן אינתיפאדת '87 היא הזרז שגרם לאחמאד יאסין להתחיל בפעילות אלימה נגד ישראל, והאם אכן ארגון החמאס עונה להגדרת ארגון טרור? ההיבט המחקרי של העבודה יעשה על ידי קריאת חומר רלוונטי ממקורות שונים, עריכת החומר והצלבת מידע מספרים, מאמרים, כתבות בעיתונים ומהאינטרנט. בראשית העבודה אסקור מהו טרור, מהם התנאים להקמתו של ארגון טרור, כיצד ניתן לחקרו ואלו סוגי טרור קיימים.

אסקור את התנאים שהביאו את אחמד יאסין להקים את ארגון אלמוג'מע אלסלאמי, ארגון דתי שעסק בחינוך בלבד בראשית דרכו, ואת הסיבות שהביאו להפיכתו לארגון הדוגל בפעילות טרוריסטית שלפי מישנתו אין לבעיה הפלסטינית פתרון אלא בג'יהאד. בחרתי בנושא זה לעבודתי כדי להעמיק וללמוד על ארגון החמאס, הצעיר יחסית לארגונים אחרים בפעילות טרוריסטית בישראל.

במשך כעשור שנים ביסס ארגון החמאס את מעמדו בחברה הפלסטינית, והשריש את מישנתו בקרב ההמונים באמצעות חינוך והטפה דתית. הארגון ראה שליחות בהגנה על ערכיה הדתיים של החברה הפלסטינית המוסלמית, והסביר את הצורך בפעילות חינוכית

¹ רוני שקד, בין פלשתיין לחמסטיין, ידיעות אחרונות, 2002, עמ' 20.

בכך שישראל מנעה בכוונה תחילה חינוך מהאוכלוסיה הפלסטינית כדי להנציח את הבערות.

עם פרוץ האינתיפאדה ב-87' שוכנע אחמד יאסין, העומד בראש ארגון החמאס, שהבשילו התנאים בקרב האוכלוסיה הפלסטינית ליטול חלק בפעילות בשטח ולעבור למאבק מזויין בישראל, אחרת תמנע מהם האפשרות להשפיע על מטרות המאבק הפלסטיני ועל ההתפתחויות באיזור.

טרור וסוגיו השונים

טרור מוגדר: "כשימוש שיטתי וחסר מגבלות בהפחדה, באלימות ובקטל כדי להשיג יעדים פוליטיים"².

טרור אינו אידיאולוגיה מסויימת, והראיה שהוא משמש כלי בידי קיצונים מכל הקצוות כאחד. כמו כן, אין הוא אסטרטגיה תיפקודית מוגדרת, שכן לעיתים משתמשים בו יחידים, לעיתים קבוצות, ולעיתים אפילו מדינות. יש שהוא מופנה נגד רשויות או נציגיהן, ויש שמשתמשים בו נגד אזרחים או נגד יעדים סתמיים. פיגועי הטרור לפעמים מתוכננים בקור רוח ולפעמים הם נראים כביטוי לזעם לא מרוסן. לעיתים מדובר בשרשרת של פעולות טרור ולעיתים בפעולה חד פעמית. גם המטרות שהטרור נועד להשיג הן מגוונות: להחיש מהפכה חברתית-פוליטית, להשתחרר מכיבוש זר, ולעיתים יעדו ספציפיים יותר, למשל, למנוע ביצוע הפלות חוקיות.

קשה לחזות מראש התרחשויות של מעשי הטרור, פשוט מכיוון שהטרור אינו תנועה של המונים, אלא תופעה המבוצעת על ידי קבוצות אנשים קטנות מאוד. אי אפשר לחזות מעשיהם של 50 אנשים ואפילו של 500 אנשים בחברה המונה 50 מיליון נפש. פעולות טרור יכולות להתרחש בכל עת. בכל החברות החופשיות או החופשיות למחצה ישנם, ככל הנראה, תנאים מסויימים בהם הסבירות להתרחשותן של פעולות טרור גבוהה יותר מאשר בתנאים אחרים בחברות לא חופשיות.

חקר הטרור נסב סביב ארבעה נושאים עיקריים:

א. גורמים מסייעים לטרור - במסגרת זו נדונות בעיקר הנסיבות הפוליטיות חברתיות המגבירות את הסיכויים שקבוצה זו או אחרת תבחר בטרור כדרך פעולה מועדפת מאחרות, אף שמקובלותו בציבור מוגבלת ביותר ברוב המיקרים, עלותו לצדדים המעורבים גבוהה, וסיכוייו לחולל שינוי מערכתי די קלושים. אומנם, ברוב החברות החלק הארי של הציבור אינו נותן לגיטימציה לשימוש בטרור, אך אי אפשר להתעלם מכך שיש חברות שבהן התרבות הפוליטית-כלכלית, או זו של מגזרים מסויימים, אינה מטילה איסורים חמורים ביותר על שימוש קיצוני כזה באלימות. במקומות כאלה ייכלל הטרור ברפרטואר שיטות הפעולה הפתוח בפני הפעילים הנאבקים למען שינוי חברתי-פוליטי.

בעבודתי אתמקד בנושא הגורמים המסייעים לטרור: אלו גורמים סייעו להתפתחות של ארגון אלמוג'מע מארגון דתי לארגון העוסק בטרור.

ב. דרך הפעולה של הטרור - כאן ההתמקדות היא בהבחנה בין סוגים שונים של טרור: בין טרור בינלאומי לבין טרור מקומי, בין טרור מעמדי לבין טרור אתני, ובין שיטות שונות של טרור, כמו חטיפת אזרחים ואישים פוליטיים, התבצרות תוך כדי לקיחת בני ערובה למטרות מיקוח, חטיפת מטוסים או אמצעי תעבורה אחרים,

² עמוס כרמל, הכול פוליטי-לקסיקון הפוליטיקה הישראלית, דביר, 2001, עמ' 490.

הטמנת פצצות, משלוח מעטפות נפץ, התקפות מזויינות, התנקשויות מתוכננות באישים פוליטיים, הטלת בקבוקי תבערה או הצתות, וכדומה.

ג. מי משתמש בטרור? - קיימת הסכמה בין חוקרי טרור שונים, כי בהרבה מקרים התומכים במטרות שהטרור נועד לשרת רבים לאין שיעור מהמשתתפים בפועל בביצועי הפיגועים. הסיבה לכך היא, שרוב רובם של התומכים במטרות אלה אינם מוכנים להשתתף בעצמם בביצוע פעולות הטרור, ויש בהם אף שמסתייגים עקרונית מן השימוש בדרך זו להשגת המטרה, הרצויה להם כשלעצמה. לכן נשאלת השאלה האם יש דיוקן מיוחד, פסיכולוגי או סוציולוגי, המאפיין את אלו שמוכנים לקחת חלק פעיל בטרור להשגת מטרותיהם.

ד. השפעותיו החברתיות-פוליטיות של הטרור - פעולות טרור הן גירוי חברתי-פוליטי חריף, המעורר תגובות עזות, רחבות היקף ומיידיות. אולם, לעיתים קרובות התגובות הן קטועות ואינן מניבות מדיניות מתמשכת מצד השלטון או השפעה ריגשית או ערכית יציבה על הציבור. לכן, אם ברצוננו לבדוק איזה חותם מותיר הטרור על החברה, עלינו להבחין בין השפעותיו המיידיות לבין השפעותיו לטווח הארוך.

מטרות הטרור

הספרות המחקרית בנושא גורסת כי הנחת היסוד בפעולות הטרור היא שרוב פעולות הטרור אינן אלימות לשמן, אלא דרכי פעולה פוליטיות. לפיכך, מן הראוי לברר, אילו מטרות נועדו פעולות הטרור לשרת ומהי משמעותן הפוליטית. רווחת ההסכמה, כי הטרור מנסה לזרוע פחד וחרדה בקרב הציבור וכך לפגוע ביכולתם של השלטונות לשמור ביעילות על הסדר הציבורי, וזאת במטרה לחולל שינוי חברתי-פוליטי מסויים. לטרור כמה יעדים:

א. חיזוק המורל בקרב חברי הקבוצה הרידקלית המשתמשת בטרור, או בקרב המגזר באוכלוסייה התומך בה ובפעולותיה.

ב. גיוס עוד פעילים ואוהדים באמצעות פעולות מוצלחות שיכבשו את ליבם ויעודדו אותם להצטרף לפעילות.

ג. פירסום דבר קיום הקבוצה ואזכור חוזר ונשנה של יעדיה ורעיונותיה, כדי שהציבור הרחב והצמרת הפוליטית שוב לא יוכלו להתעלם מתביעותיה.

ד. זריעת פניקה, חשד, בלבול ומבוכה בציבור הרחב ושיבוש שגרת החיים היומיומית, עד כדי שחיקת הלגיטימציה של השלטונות, באמצעות הוכחה, לכאורה לפחות, שאין עוד ביכולתם להבטיח את הסדר הציבורי.

ה. חיסול כוחות יריבים, אם פיסית ואם בדרך של פגיעה חלקית או מלאה בכושר הפעולה שלהם.

ו. התגרות ביריב, ובעיקר בשלטונות, כדי לעוררם לפעולת נגד, במטרה שזו תחמיר עוד יותר את שיבוש השגרה ואת ערעור הסדר.

סיווג הטרור

החוקרים ממיינים את ארועי הטרור לפי קריטריונים שונים:
א. לפי סוגי טרור:

1. טרור עברייני - שימוש שיטתי באמצעים אלימים למטרות רווח חומרי אישי. סוג טרור כזה נוקטים למשל קרטלי הסמים באמריקה הלטינית.
2. טרור פסיכולוגי - טרור המשמש בעיקר בנסיבות מיסטיות, דתיות מאגיות.
3. טרור מלחמתי - טרור שמטרתו לשתק את האויב, לחסל את התנגדותו ולמזער את יכולתו להילחם, כפי שעשו, למשל הנאצים בתחומי הכיבוש שלהם מול האוכלוסיה האזרחית.
4. טרור פוליטי - פעולות לא רצופות, לא שיטתיות, ולעיתים קרובות לא מאורגנות, המאופיינות באלימות קיצונית ושרירותית בקרב אוכלוסיה אזרחית.

את הטרור הפוליטי ניתן למיין לשלושה סוגים:

(א) טרור מהפכני - שימוש בטקטיקות אלימות, במטרה לחולל מהפכה פוליטית. השימוש בטרור, כמו המהפכה עצמה, מוצדקים על סמך אידאולוגיה או מצע רעיוני מפורט. טרור כזה מתבצע תמיד בהנחיית הנהגה ברורה, המגייסת את המבצעים היחידים לפעולה. לפיכך, כדי שטרור ייקרא "מהפכני", על פי הגדרה זו, נדרש שתהיה לו הנהגה חלופית לזו הממסדית, שתקבל החלטות ותעצב מדיניות רעיונית וביצועית, אם וכאשר יפול השלטון הקיים.

דוגמא לטרור מהפכני הוא ארגון החמאס שנוקט בפעילות אלימה נגד מדינת ישראל, ומנסה להתמנות כהנהגה חלופית לעם הפלסטיני.

(ב) טרור תת-מהפכני – טרור שנועד לשרת מטרות פוליטיות שאינן בבחינת מהפכה.

שלא כטרור המהפכני, החותר לשינוי כללי של המערכת החברתית-פוליטית, הטרור התת-מהפכני מציב לעצמו מטרות מוגבלות יותר, כגון שינוי מדיניות הממשל בנושא זה או אחר.

דוגמא לטרור זה הם ההפגנות האלימות שנוהלו ברחבי ארצות הברית כנגד ביצוע הפלות.

ג) טרור מדכא – שימוש שיטתי בפעולות אלימות כדי למחוך, לשכך, להרגיע או לרסן קבוצות מסוימות או סוגים של התנהגות שאינם רצויים למדכא. דוגמא לטרור זה היא עריצותו של סאדאם חוסיין מנהיג עיראק נגד מתנגדי שלטונו בתוך מדינתו.

ב. מיון לפי מפעילים - אפשר להבחין בין סוגי הטרור גם על פי מפעיליו. ההבחנה הבסיסית, היא בין טרור "מלמעלה" לבין טרור "מלמטה". כלומר טרור של קבוצות שאינן בשלטון הרוצות לשבש את הסדר הקיים (טרור מלמטה) מול טרור שנוקטת המדינה במטרה לשמור על הסטטוס קוו (טרור מלמעלה). דוגמא לטרור "מלמעלה" הוא התנהגות הנאצים בגרמניה נגד קבוצות אתניות כמו: יהודים וצוענים.

ג. מיון על בסיס ההשקפה הפוליטית של הטרוריסטים - ההבחנה השכיחה כאן היא בין קבוצות טרור ימניות (ניאו-נאציות, נאציות, פאשיסטיות) לקבוצות שמאלניות (מרקסיסטיות, מאואיסטיות) ולקבוצות אנרכיסטיות. כיום מופנים הזרקורים יותר ויותר אל קבוצות טרור הניזונות ממקורות רעיוניים דתיים. יש חוקרים שאינם מקבלים את הסיווג האידאולוגי וטוענים, כי כל הארגונים העוסקים בטרור מונעים מכוח תיעוב ועוינות כלפי הנורמה המקובלת בחברה וכלפי הסדר הבינלאומי.

ד. טרור המשמר - הוא סוג של טרור המצוי בין רמת הציבור לרמת המדינה. "העומדים על המשמר" הם יחידים או קבוצות המזדהים עם הסדר הקיים ומנסים להגן עליו באמצעים החורגים מהגבולות המקובלים, ואפילו מאלה המותרים על פי חוק, משום שהמסד אינו מסוגל, לדעתם, לעשות כן כראוי.

ה. מיון לפי אופי קבוצת הטרור - יש המבדילים בין קבוצות טרור הפועלות למען אוטונומיה או אפילו עצמאות של קולקטיב אתני, לבין קבוצות טרור שמאליות-מהפכניות, וזאת על יסוד הבדלים במטרות, במניעים לטרור, באופי החברים בקבוצה, בסביבה התומכת שלהן, בתרבות הפוליטית, בתפקיד שהאלימות ממלאה בפעולתן, בדינמיקה של התהליך האלים ובביוגרפיות של חברי הקבוצה.

ו. מיון לפי מטרת הפגיעה או הקורבנות - מעשי אלימות המכוונים כלפי השלטון והאישים העומדים בראשו, במדינה אחת או יותר, כלפי אזרחים נבחרים אחרים או כלפי אזרחים מקריים מן השורה. לא תמיד אפשר להשתמש בהבחנה זו לצרכי מיון, שכן לעיתים קרובות קשה

להגדיר בדיוק את יעדי הפעולה של הקבוצה הנידונה, וזאת משום שארגוני טרור לא מעטים מחזיקים בדעה, כי ככל שפעולות הטרור פחות ממוקדות ביעדים מסוג מסוים, כך זריעת האימה יותר יעילה. כלומר, איש אינו מרגיש עוד בטוח, שכן כל אחד יכול להיות לקרבן הסמלי של החברה שהקבוצה רוצה לפגוע בה. דוגמא לטרור זה היינו עדים במהלך חודש אוקטובר 2002 כשתושבי מדינת וושינגטון, בארצות הברית הותקפו בירי אקראי אחת לכמה ימים במקומות שונים ללא סיבה הגיונית. טרור זה זרע פחד ופניקה בתושבי האזור בגלל היותו לא ממוקד באזור מסוים או ביעד מסוים ואיש לא היה בטוח. כשנתפס היורה האלמוני חקר אותו למניעיו.

ז. טרור בינלאומי-

במאה ה-20 התפתח דפוס של טרור בינלאומי. על פי דגם זה יש תנועות טרור שבסיסן במדינה אחת והן פועלות במדינות אחרות, יש קבוצות המבקשות לפגוע ביעדים של מדינה שהן נאבקות נגדה בשטח של מדינה אחרת, יש שיתוף פעולה בין ארגוני טרור בתחום האימונים או בפעולות עצמן, ויש מדינות ריבוניות המפעילות ארגוני טרור לשם השגת מטרותיהן במסגרת התחרות בינן לבין מדינות אחרות.

יש המבחינים בין טרור בינלאומי הכולל פעולות הנעשות בהשראתה של מדינה במסגרת מאבקה במדינות אחרות, לבין טרור על-מדינתי בביצוע גופים לא-מדינתיים. על פי גישה זו, טרור בינלאומי הוא מעשה של קבוצות או יחידים הפועלים בשליחות של מדינה ריבונית (כיום מדובר בעיקר בלוב, בעיראק ובאיראן), במסגרת מאבקה במדינות או בגושי מדינות יריבים. לעומת זאת, טרור על מדינתי הוא פרי תכנון וביצוע של גופים עצמאיים. לטרור על-מדינתי ובינלאומי יש גם משהו מן המשותף: האיום באלימות או השימוש בה למטרות פוליטיות, בכוונה להשפיע על העמדות ועל ההתנהגות של קבוצת מטרה, הרחבה בהיקפה מיעדיה הישירים של הפעולה, וההשפעות והתוצאות של המעשה, החורגות מגבול המדינה.

הטרור המודרני, חסר ההבחנה, מהווה בעשורים האחרונים שיטת פעולה נפוצה, המקובלת על קבוצות וארגונים שונים ברחבי העולם. בכך הפכה מבעיה פנימית ומקומית לסוגיה בינלאומית חסרת גבולות. במקביל, מדינות ותנועות שונות בעולם מצאו בטרור אמצעי יעיל לקידום מטרותיהן הפוליטיות במחיר נמוך יחסית וכמעט ללא סכנת הסלמה. במשך השנים נחשפו קשריהן של מדינות כמו: ברה"מ לשעבר, גרמניה המזרחית, איראן, לוב, סוריה, סודאן, אפגניסטאן ומדינות אחרות, עם ארגוני טרור. מדינות אלו סייעו לארגוני טרור בתחומים שונים ולעיתים אף יזמו פיגועים, הכשירו את חוליות הפיגוע, ציידו אותם באמצעי לחימה והעניקו להם מקלט בטוח לאחר הפיגוע.

בתחילה, מדינות העולם לא העריכו נכונה את גודל הסכנה הטרוריסטית הניצבת על מפתן דלתן. הטרור, לדידן, היה בעיה מרוחקת שאיננה קשורה אליהן. אולם, כאשר יותר ויותר מדינות החלו לסבול מפיגועי טרור של ארגונים מקומיים או קבוצות זרות על אדמתן, כאשר אזרחיהן נפלו קורבן לפיגועי טרור במקומות שונים בעולם, וכאשר פיגועי הטרור

החלו לאיים על נתיבי תחבורה בינלאומיים, על התיירות ואינטרסים כלכליים, הפך הטרור לבעיה מוחשית ומשותפת לרוב מדינות העולם.

גל טרור אלים ומטורף שוטף את העולם בשנים האחרונות. הוא מקיף ומתחולל במדינות שונות ברחבי העולם. הפיגוע הגדול ביותר בהיקפו התרחש ב 11.9.2001 כאשר שני מטוסים חטופים ע"י חברי ארגון "אל-קעידה" התרסקו לתוך בנייני התאומים בניו-יורק וגרמו לקריסתם ולמותם של אלפי אנשים חפים מפשע. באותו יום מטוס נוסף התרסק בתוך בניין הפנטגון בווישינגטון בירתה של ארצות הברית. בעקבות ארועים אלו הכריז ג'ורג' בוש נשיא ארצות הברית מלחמה נגד ארגוני הטרור בעולם. לצורך זה הוא גייס קואליציה של מספר מדינות מערביות שתמכו במדיניותו לתקוף ולהביא לחיסולם של ארגונים אלו. בחורף 2002 אמריקה ושותפיה תקפו את מוקדי ארגון "אל-קעידה" באפגניסטן במטרה לחסל את העומד בראש הארגון- בן לאדן. בימים אלה מנסה נשיא ארצות הברית לקבל את הסכמת האו"ם להתקפה על עיראק במטרה להפיל מהשלטון את מנהיגה העריץ סאדאם חוסיין המהווה בשלטונו סכנה לדמוקרטיה ולמדינות העולם.

ניתן לסכם ולומר כי הגדרתו הפורמלית של הטרור הינה התקפה שיטתית ומכוונת על חפים מפשע שנועדה להטיל פחד לשם השגת מטרות. לכן יש צורך במדיניות בינלאומית משותפת נגד הטרור הפוליטי. הטרור הוא תופעה המצויה ברוב החברות בעולם המודרני, ואינה קשורה קשר ברור לאופי המשטר.

בכל ההגדרות של טרור נכלל מרכיב האלימות.

חקר הטרור מתנהל בארבעה אפיקים עקריים:

- א. נסיבות פוליטיות וחברתיות המסיעות לטרור.
- ב. דיוקן אישי של המשתמשים בטרור.
- ג. השפעות פוליטיות וחברתיות של הטרור.
- ד. סוגים שונים לטרור.

ניתן למיין את הטרור לסוגים שונים. בעבודתי אתמקד וארחיב בנושא הטרור הפוליטי. סוג טרור זה מתאים להתנהגותו ודרכי פעולותיו של ארגון החמאס.

הרקע והתנאים להקמתו של ארגון טרור

מחקרים אמפיריים שטרור פוליטי הוא לרוב נשקן של קבוצות המייצגות אינטרסים ותביעות של קבוצות מיעוט - אתני, חברתי, פוליטי או כלכלי. לכן, טענה נפוצה היא כי הטרור הוא נשקם של החלשים או של המעטים, שאין בכוחם למשוך את תשומת לב הציבור לתביעותיהם ולהשפיע על הממשל אלא באמצעות אלימות, וגם אין להם הרבה מה להפסיד אם ינקטו בדרך זו, שכן ממילא הם מעריכים כי מצבם גרוע. הפנייה לטרור, ככלי במסגרת הפעילות הפוליטית החד-ממדית, אינה מיקרית, פרי גחמה רגעית, דחף שאי אפשר לשלוט בו או מעשה שנעשה כלאחר יד. זו בחירה אסטרטגית מודעת. אמנם אין להכחיש, כי עמדות ורגשות משפיעים על הקושי או על הקלות הכרוכים בבחירה זו, אולם המעבר משיטות מחאה לא אלימות לטרור נעשה בראש ובראשונה בעקבות שקלול הסיכויים והסיכונים הכרוכים בשימוש בהן, גם אם הגיונו של שקלול זה אינו תמיד ברור לצופה מן הצד. השימוש בדרך הטרור הוא, איפוא, תולדה של החלטה מודעת, המקשרת בין הערכים והגדרת המצב הפוליטי-חברתי של הבוחרים בדרך זו, לבין הערכתם את האמצעים העומדים לרשותם ואת התנאים הסביבתיים שהם פועלים בהם.

הבחירה בטרור היא החלטה תועלתית: מדובר בצורה של אלימות פוליטית, המכוונת להשפיע על עמדותיו של ציבור מסויים, שתגובותיו מכריעות את התפוקות הפוליטיות. במילים אחרות, זוהי דרך פעולה שנבחרה בקפידה, מתוך מגוון רחב של חלופות, בעיקר משום שנתפסה כדרך שהשפעתה האפשרית גדולה משל כל החלופות. "לעיתים קורה, שפעילים מסויימים בתנועות חברתיות הנאבקות לשינוי חברתי או פוליטי סבורים, בצדק או שלא בצדק, כי בתנאים הפוליטיים הנתונים, דבקות בשיטות לא אלימות היא חסרת תועלת וסיכוי. במצבים כאלה יש שהפעילים מחליטים, בהסתמך על נימוקים אידאולוגיים או תועלתיים, לנקוט בשיטת פעולה רדיקלית יותר ואלימה יותר כדי לחולל את השינוי הנכסף. הטרור הפוליטי הוא אולי הבולט מכל השיטות החלופיות האלה. הוא גם המאיים ביותר על חיי אדם ועל שגרת החיים. חיי בני אדם רבים בארץ ובעולם עשויים להיות מושפעים בכוח או בפועל מן טרור, עד כדי כך שהורובין אחד החוקרים בתחום הטרור קבע, כי "הטרור הפך שיגרת. מה שהיה פעם תופעה יוצאת דופן ולא רגילה הפך לנורמלי, מעשה של יומיום..."³.

הפנייה לטרור, ולא לצורות אחרות של מחאה פוליטית, נובעת משילוב של גורמים משתי קטגוריות של משתנים: משתנים הקשורים לפעילים עצמם, ובהם מאפיינים אישיים או קבוצתיים כמו מטרות והזדהויות, ומשתנים הקשורים לסביבה החברתית-פוליטית, כמו מבנה שלטוני ריבוד חברתי או ארגוני. לאלה מצטרפת קטגוריה שלישית של משתנים, שהיא תוצאה של שתי הקטגוריות הראשונות, ועניינה יעילות הטרור במערכת חברתית-פוליטית מסויימת.

בחברות שונות יש הגדרה שונה של "תחום ההרשאה החברתית", כלומר: הסיכוי שהמשתמשים בטרור יזכו לתמיכה. לכן, יש מקומות שמתפתחת בהם "הקלה חברתית" בנוגע לשימוש בטרור, ויש מקומות שבהם הוא נמצא תמיד מחוץ לתחום ההרשאה.

³ תמר הרמן, טרור-מלמטה למעלה: תנועות חברתיות ומחאה פוליטית בישראל, אוניברסיטה הפתוחה, 1997, עמ' 9.

גורם אחר היכול לאפשר התפתחות טרור קשור ל"גבולות ההרשאה" של התרבות הפוליטית הנהוגה בחברה שמדובר בה. כלומר, לאפיקי הפעולה ולשיטות הפעולה המוגדרים כקבילים בתרבות הפוליטית. "ההרשאה החברתית", אינה חייבת להיות מקובלת על כל החברה, ואפשר, כמובן, שרק מגזר ציבורי מסויים יקח בה חלק. ואכן, יש תרבויות פוליטיות שמתפתחת בהן "הקלה חברתית", בכל הנוגע לשימוש באלימות במסגרת ההתנגדות לשלטונות. במילים אחרות, בחברות שיש בהן מסורות ומיתוסים של התנגדות אלימה לשלטון ופעולות התנגדות אלה מוצגות כראויות להערכה ולחקוי, גובר הסיכוי לשימוש בטרור.

רבים טוענים, כי התפתחות הטרור ניזונה במידה רבה ממודרניזציה כלכלית וחברתית, השוברת את דפוסי הייצור והיחסים בחברה, ובמיוחד מתהליך העיור. תהליך זה הוא חלק מהמודרניזציה, המפגיש - ללא הכנה מתאימה - קבוצות אוכלוסין שונות, מגביר את הניכור החברתי ויוצר אפוא רקע מתאים להתפתחות אי שקט חברתי. לעיתים המעבר מהכפר לעיר מהווה הלם תרבותי עבור האנשים.

הניתוק מן הקרקע ומן המסגרת הכפרית המסורתית, מחריף את תחושת הניכור של היחיד בעיר הגדולה, מגביר את צפיפות הדיור, וכיוצא באלה את מצוקות הקיום. שנית, התברר כי רמת המודעות הפוליטית ורמת ההשתתפות הפוליטית הפעילה של תושבי הערים לרוב גבוהות בהרבה מאלה של תושבי האזורים הכפריים. זאת ועוד, הריכוז הדמוגרפי משפר את האפשרויות לגייס פעילים - למשל, סטודנטים מן האוניברסיטאות, הממוקמות לרוב בערים - לקבוצות חוץ ממסדיות, ובכלל זה לקבוצות העוסקות בטרור. בעיר גם קל יותר לבצע פיגועי טרור, שכן ריכוז האוכלוסין מגביר את הנגישות ליעדי פיגוע, את היכולת לשמור על אנונימיות, את האפשרות של מבצעי הפיגוע להיבלע בהמון ופגיעה במספר רב של תושבים.

השיפורים הטכנולוגיים הנובעים מתהליך המודרניזציה מאפשרים לקבוצות הטרור שימוש משוכלל באמצעי לחימה, בתחבורה, בתקשורת וכדומה. למשל, התפתחות התחבורה האווירית מאפשרת לטרוריסטים לנוע בקלות יתרה ממקום למקום כדי לבצע פיגועים ביעדים מרוחקים ממקומות מגוריהם, או כדי להימלט מהשלטונות. מטוסי נוסעים גם הפכו יעד נוח ביחס לחטיפה לשם מיקוח, או לפיגוע בלא מיקוח. אמצעי התקשורת - הטלפון, הפקס ותקשורת המחשבים - מספקים לטרוריסטים דרכים קלות להידברות ולתיאום בינם לבין עצמם וערוצים נוחים למשא ומתן בינם לבין העומדים מן הצד האחר של המתרס. שכלול כלי הנשק, ובכלל זה המצאת חומרי נפץ בעלי נפח קטן אך יכולת הרס רבה מאוד, מנגנוני פיצוץ מונחים מרחוק ומנגנוני השהיה משופרים, וחומרים שקשה לגלותם באמצעי הביטחון הרגילים, מקלים גם הם על הטרוריסטים את ביצוע מעשיהם.

פעולות טרור אלו ניתנות לביצוע בכל סוגי המשטרים, אך ההסברים לפעולתן שונים. במשטרים טוטליטריים קמות תנועות המתנגדות למשטר, ובהיעדר דרך לגיטימית להביע את מחאתן, הן פונות לטרור. לעיתים הממסד עצמו מקים קבוצות העוסקות בטרור לשם השגת מטרותיו שלו. במשטרים דמוקרטיים פתוחות בפני קבוצות שאינן מרוצות מהמצב דרכים רבות להביע את מחאתן. לעיתים הקבוצות חשות תיסכול שהן לא משיגות את מטרותן וזה יכול להוביל אותם להסלים את דרכי המאבק ולהגיע אף לטרור. תגובת הממשל למחאה חברתית בכלל, ולמחאה אלימה בפרט, יכולה לחזק את נטייתן של קבוצות לפנות לטרור או להחלישה. תגובת-יתר של הממשל, ובכללה, במקרים מסויימים,

דחיקת ההנהגות המתונות, תמריץ קבוצות מחאה לעסוק בטרור, בטענה כי מחאה לגיטימית אינה אפשרית. עם זאת, תגובה מתונה מידי של השלטון עלולה גם היא לגרום להתגברות הטרור, אם היא מתפרשת כהפגנת חולשה.

המושג טרור אינו מהווה חלק מהלקסיקון ועולם המושגים של ההגות האסלאמית. ההוגים האסלאמיים הפונדמנטליסטים (דוגמת אל בנא, קוטוב ואחרים) עוסקים רבות בסוגיית המאבק של האסלאם באויביו מבית ומחוץ, ואף מספקים את ההכשר ההלכתי לשימוש באלימות נגדם, אולם אינם מתייחסים למושג טרור בהקשר ובפרשנויות המקובלות במערב.

הקשר בין האסלאם לטרור.

קימות דעות שונות בעולם המוסלמי באשר לזיקה בין טרור לאסלאם. ככלל, קיים איסור באסלאם על פגיעה בחפים מפשע (נשים וילדים), אולם קיימים סייגים לעיקרון, המאפשרים לפוסקי ההלכה לתת פרשנויות שונות. לדוגמא, ניתן לפגוע באישה אם היא נלחמת בשירות האויב נגד לוחמי הג'יהאד. (ג'יהאד - מלחמת קודש להגנת שטחי וערכי האסלאם.) מכאן גזרו פרשנים מודרניים כי מדובר לא רק בלחימה ממש אלא גם בסיוע למאמץ הלחימה של האויב, ומכאן כמובן ניתן להרחיב את הפרשנות ולתת, כביכול, לגיטימציה לפגיעה בנשים. גם עיקרון ההקרבה העצמית בשליחות האסלאם, המהווה מרכיב חשוב בתפיסת הג'יהאד, זכה לפרשנויות מפי חומייני השיעי וכן מפוסקי הלכה סוניים, שנתנו את ההיתרים ההלכתיים המצדיקים פיגועי התאבדות. המדינות האסלאמיות הפונדמנטליסטיות דוגמת איראן, אפגניסטן וסודאן מתנגדות באופן מוצהר לשימוש בטרור, אולם בפועל עושות בו שימוש אינטנסיבי לשם השגת יעדיהן. כדי ליישב סתירה זו, מרבים מדינות תומכות טרור וארגוני טרור אסלאמיים להגדיר את פעילותם במונחים של מלחמת קודש, מלחמת מגן או מלחמת שחרור, ומאשימים דווקא את יריביהם בשימוש בטרור נגד האומה האסלאמית.

אחמאד יאסין מנהיג ומקים ארגון "אלמוג'מע"

ארגון החמאס נולד, מתוך גוף שנקרא אלמוג'מע אלאסלאמי (המרכז האסלאמי) ונוסד על-ידי מנהיגו של מוסד זה, השיח' אחמד אסמאעיל יאסין. דמותו של יאסין עומדת במרכז הפעילות האסלאמית בשטחים ומחוצה להם, אבל תולדות חייו מעורפלים למדי. ידוע כי נולד באל-ג'ורה באזור אשקלון, בשנת 1938. כשהיה בן שלוש התייתם מאביו. אחרי 1948 הוא גדל במחנה הפליטים אל-שאטי ורק בשלב מאוחר עזה בבית קטן שנבנה עבורו ע"י תומכיו. יותר עבר לגור בשכונה ג'ורת אל-שמס שבדרום ידוע שהוא נכה קשה, משותק מצווארו ומטה, אך נסיבות הפיכתו לנכה, כנראה בהיותו נער בגיל 15, אינן ברורות. על פי גירסתו, הוא נפגע קשות בעמוד השדרה שעה שעסק בפעילות ספורטיבית בחוף ימה של עזה. בחוגים שמסביבו, כמו בקרב יריביו, גורסים כי יאסין נעשה נכה בעקבות עינויים שעבר בכלא המצרי בשנות החמישים כשנאסר בגין פעילותו וחברותו בארגון האחים המוסלמים ברצועת עזה.

ב-1958 סיים אחמד אסמאעיל יאסין את לימודיו בבית הספר התיכון וביקש לעסוק בהוראה. באותה עת היו בעזה שני סוגים של בתי ספר: האחד, של אונר"א (ארגון הסעד פליטים מטעם האו"ם), שהתנאים בהם היו טובים והשכר נאה. השני, ממשלתיים, שהתנאים והשכר בהם היו ירודים. יאסין התקבל לבית הספר הממשלתי אל-רמאל בעזה, בו לימד לשון ערבית ודת האסלאם, שני מקצועות המלמדים על נטיותיו כבר בשלב זה. התואר שיח' הוענק לו בתוקף עבודתו כמורה דת זוטרי בבית ספר יסודי מטעם מערכת החינוך הממשלתית.

למרות נכותו הגופנית שהקשתה עליו את מלאכת הנאום והכתיבה, מוחו נותר צלול וחריף. דיבורו חד וקצר במשפטים מדודים, שזורים ציטוטים מהקוראן, פתגמים ואמרות שפר מהמקורות. למרבה הפלא יצא לו מוניטין בשטחי יש"ע, ישראל ומדינות ערב, כפוסק הלכה ובקיא בכל מסורות האסלאם. מאידך "כלי הקודש" המוסמכים, שופטי בתיה"ד השרעיים ואימאמים בכירים בווקאף המוסלמי הטילו ספק בידענותו של אחמאד יאסין וטענו שכל בקיאותו האסלאמית מצטמצמת בשינון פסוקים דתיים מהקוראן ובציטוט פתגמים ערביים. לדעתם, בקיאותו המופלגת ב"שריעה" (ההלכה המוסלמית) אינה אלא אגדה שמפברקים ומפיצים חסידי השוטים. חכמי הדת האזהריים בעזה לא חדלו לשאול את עצמם: "כיצד אפשרו לאיש כזה ללמד ולחנך בבתי הספר? הוא עסק בשטיפת מוח הרסנית והתמחה בהרעלת נשמות של חניכיו הצעירים, דבר הסותר כליל את העקרונות הנאורים והערכים הנשגבים של דת האסלאם".⁴

ב-1964, נסע יאסין לקהיר ללמוד באוניברסיטת עין שמס, אולם שנה לאחר מכן נאסרה כניסתו למצרים בשל חברותו בארגון האחים המוסלמים. ב-1967 הוא נעצר בפעם השנייה על ידי השלטונות המצריים, יחד עם קבוצת צעירים חברים בארגון האחים המוסלמים, והואשם בחתירה תחת השלטון המצרי. עקב מצבו הבריאותי הוא נכלא למשך שבועיים בלבד ולאחר מכן נשאר במעצר בית.

אבנר כהן, השיח' אחמאד יאסין-מראשות אלמוג'מע להנהגת חמאס, בית הספר לממשל, 1992, עמ' 2.⁴

בשנת 1968 נותר ארגון האחים המוסלמים ברצועת עזה ללא מנהיג ואז מונה אחמד יאסין לעמוד בראש הארגון באזור. הוא היה גם פעיל במסגדים שבהם ניהל את שיעורי הדת במקום בבית ספר. הוא נשא דרשות בימי שישי והחל לארגן שיעורי דת במסגדים לגברים, לנשים ולילדים, כל קבוצה בנפרד. במסגדים בהם פעל הציב תיבות צדקה לאיסוף תרומות לנזקקים.

ב-1973 החליט יאסין, יחד עם קבוצת פעילים בתנועה האסלאמית באזור הרצועה, להקים אגודה תרבותית, דתית, ספורטיבית ובריאותית. באתה שנה הוא קיבל לידיו מסגד גדול בשכונת מגוריו ג'ורת אל-שמס. המסגד העניק ליאסין כר פעולה נוח ומרכז לקידום פעילותו באמצעות מגוון רחב של פעילויות שיזם במקום, כמו למשל שיעורי קוראן לילדים ובני נוער, פעילות ספורט אטרקטיבית לבני נוער, שיעורי דת למבוגרים לאחר התפילות וכו'. בגלל מצבו הבריאותי, הוא פוטר מתפקידו כמורה והוצא לגימלאות, וכך התפנה לפעילות במסגדים.

אחמד יאסין החל להתבלט בזירה הציבורית בשנת 1978 כשיזם את הקמת אגודת "אלמוג'מע אלסלמי", בראשותו.

בתקנון שהוגש לאישור האגודה נאמר, כי מטרת המג'מע האסלאמי היא הפצת הדת האסלאמית, המוסר והמידות הטובות, טיפול בחברה ומתן שירותי בריאות וסיוע לנזקקים. הבקשה אושרה ב-1979 על ידי הממשל הישראלי.

אגודה זו נרשמה כדין עפ"י חוק העמותות, בניגוד לעמדת משרד הדתות שהסתמך על נימוקים מקצועיים של ראשי הממסד הדתי המוסלמי, שהזהירו את שלטונות הממשל הישראלי לבל תוענק הכרה חוקית לאגודת אלמוג'מע העלולה לעלות ביוקר לכולם - לשלטון ולאוכלוסיה ביחד. הערכה זו נמסרה בזמנו מפי נציב הוואקף וחברי הקאדים שטענו בפני נציג משרד הדתות: "פעילי אלמוג'מע נמנים עם שרידי האחים המוסלמים, שהשלטון המצרי רדף אותם עד חורמה ובגללם הוא פיזר את "המועצה המוסלמית העליונה" שניהלה את חיי הדת ברצועת עזה. עתה בתקופת הממשל הישראלי, בא אחמד יאסין וכנופיתו להתאגד בארגון על, במגמה לחדש את פעילותם השלילית והחתרנית במסווה דתי-אסלאמי".⁵

אולם, הממשל הישראלי העדיף להתעלם מאזהרותיו של הממסד הדתי הפועל מטעם משרד הדתות, שנבעו משיקולים ענייניים. אלו שגילו בו תמיכה התייחסו בהעלמת עין ובסלחנות יתר למעשי אלמוג'מע, ורצו שגוף זה יהווה משקל נגד לאש"פ במסגרת מאבקי כח פנימיים בין הפלגים היריבים ברצועת עזה. הם האמינו כי לא נשקפת ממנו סכנה ממשית ליציבות האזור, ובחשבון הסופי הנזק שלו יהיה מזערי ביחס לתועלת שהוא מביא. בדיעבד, הוכח שהנחה זו היתה מופרכת מיסודה. למרבה הצער, הממשל הישראלי איבד שליטה על ה"גולם" הזה שהוקם, כאמור, בחסותו ואף בעידודו.

הסיסמה של אלמוג'מע האסלאמי הייתה אמונה באללה, עשיית טוב, צדק וסבלנות, ומטרותיו, כפי שנקבעו על ידי מייסדיו, היו:

* טיפוח הנוער והצעירים ושמירתם מפני סטיות מיניות וחברתיות.

* הגשת עזרה לתושבים בתחומי הבריאות והכלכלה.

* הטפה והכוונה דתית.

* הקמת גני ילדים לטיפוח הגיל הרך.

כהן, שם, עמ' 9.⁵

אלמוג'מע האסלאמי עסק גם בשיגורם של סטודנטים ללימודים בארצות ערב ובמיוחד במכה שבערב הסעודית. חלק מהסטודנטים האלה שבו, לאחר סיום לימודיהם, והחלו לעסוק בהוראה באוניברסיטה האסלאמית שהוקמה בעזה.

עפ"י תקנון אלמוג'מע, אגודה זו אמורה היתה לעסוק בעניינים דתיים גרידא, החל בהפצת עקרונות האסלאם, הגברת המודעות הדתית, תיקון המידות המוסריות של הנוער וכלה באימוץ אורח חיים מסורתי, צניעות בלבוש ובהתנהגות והנהגת מורשת האסלאם לכל הציבור. אחמד יאסין נזהר בראשית דרכו לא להתחכך עם המינהל האזרחי ונמנע מליצור עימות חזיתי עם הממשל הישראלי, ביודעו את רגישות היהודים בתחום הדתי. פעילי אלמוג'מע נקטו שיטות עבודה מתוחכמות של האחים המוסלמים והצליחו לבסס את אחיזתם במיגזרים שונים בחבל עזה.

תחילה, אחמד יאסין ואנשיו "דאגו" לעדכן את מפקדת הממשל הישראלי שפניהם מיועדות למאבק לגיטימי של שליטה ומוקדי כח, בקרב האוכלוסייה הפלסטינית תוך ניצול כל הליך חוקי ודמוקרטי, מול הקומוניסטים ואנשי השמאל. הם רצו שגורמי הביטחון יתנו להם "אור ירוק" במלחמתם נגד אחיהם העזתיים, שלדיבריהם סטו מדרך האסלאם, נטשו את עקרונותיו וחרתו על דגלם חילוניות וכפירה, בהשפעת תרבות המערב שהיא "אם כל החטאים", לפי השקפת עולמם.

בשנת 1982 אלמוג'מע ארגן הפגנות המוניות אלימות בחוצות העיר עזה, שבמהלכן נשרפו חנויות, נסגרו בתי עינוגים תוך איומים פיזיים על בעליהן. המפגינים הרסו את המשרד של "הסהר האדום" שהיה למעשה שלוחה של אש"פ ברצועת עזה.

אין ספק שההפגנות הללו היו מבחן כח ראשון של אלמוג'מע שהוכתר בהצלחה מרשימה. הדבר עודד כמובן את אחמד יאסין להתוות את דרכי המאבק שלו בבחינת קביעת מהלכים לעתיד וגיבוש דפוסים עד לפרוץ ההתקוממות.

מעמדו של אחמד יאסין הלך והתחזק. בהדרגה הוא נגס בסמכויותיהם של הארגונים הלאומיים ושל המנהל האזרחי ברצועת עזה. החל לעסוק למשל, בפתרון סכסוכים מקומיים בתחומי הנישואין, הגירושין, ירושה, סכסוכי אדמה ועוד.

הרעיונות וההטפות של אלמוג'מע האסלאמי לא נפלו על אוזניים ערלות ומספר תומכיו הלך והתרחב. רעיונות אלה מצאו להם תהודה הודות למספר גורמים שפעלו באזור ובהם:

- * יותר מ-99 אחוזים מכלל תושבי הרצועה הם מוסלמים.

- * מרבית תושבי הרצועה חיים לפי דפוסים מסורתיים, אחוז גדול מהם עני יחסית וחי בצפיפות רבה, ורמת ההשכלה של מרביתם נמוכה.

- * בשנים 1967-1970 גברה פעילות הארגונים הלאומיים שהשפיעו על מרבית תושבי רצועת עזה, אולם הפעילות של שלטונות צה"ל הביאה למעצרים נרחבים בקרב פעילים אלה ויצרה חלל ריק שהתנועה האסלאמית מיהרה למלא.

- * אלמוג'מע האסלאמי איחד בתעמולתו שלושה אלמנטים: דתי-אסלאמי, לאומי-ערבי ופטריוטי-פלסטיני הכללה זו קסמה לצעירים הפלסטינים ברצועה.

במשך כעשר שנים, טרם שפרצה האינתיפאדה הראשונה, נקט אחמד יאסין בסדרה של צעדים רוחניים ומוסריים באמצעות מה שקרוי "תרבייה" "דעווה" "תובה" (כלומר חינוך, הטפה דתית וחזרה בתשובה). צעדים אלה הינם מחוייבים כדי להכשיר את לבבות ההמונים והנוער לקראת המאבק הגורלי, דהיינו ה"ג'יהאד" נגד מדינת ישראל וכל מה שמשתמע ממנה בנושא האלימות והטרור.

לרשות אלמוג'מע עמדו תקציבים בלתי מוגבלים ועיקר המימון שלו בא ממקורות חוץ וזאת בנוסף להתרמות פנימיות ברצועה שהן בחזקת "זכאת" שפרושה צדקה, שהיא אחת מחמש מצוות האסלאם. כאמור, יאסין הקים רשת עניפה של כמאה מסגדים אשר היוותה את התשתית הארגונית של אלמוג'מע אלאסלאמי שסייעה לו רבות לבסס את מעמדו בקרב תושבי אזור חבל עזה. ראוי לציין שליד המסגדים הוקמו מרכזי תרבות ומועדוני נוער. בכל שכונה שימש המסגד כמוקד חברתי שמסביב לו מוסדות רווחה וסעד. באותן שנים היו סימנים בולטים של התחזקות התודעה הדתית והתגברות תופעת החזרה בתשובה. העדות המוחשית של התעוררות דתית התבטאה בריבוי ניכר של המתפללים במסגדים והצמים בחודש הרמאדן, גידול זקנים אצל צעירים רבים, כיסוי ראש ולבישת גלימה מעל בגדיהן של נשים.

במקביל, השתלטו אנשי אחמד יאסין בעורמה ובאלימות על האוניברסיטה האסלאמית כתוצאה מבחירות למועצת הסטודנטים, שבהן ניצח "הגוש האסלאמי". לאחר ניצחון זה, הצטרפו רשמית לאלמוג'מע סגל מרצים מהאוניברסיטה. בהדרגה הצטמקה נוכחותם של נאמני אש"פ מהאוניברסיטה המקומית, שלא קיבלה הכרה משלטונות הממשל הישראלי, אך הדבר לא מנע את התרחבותה. הצטרפותה של קבוצת האקדמאים הצעירים האלה הוסיפה נופך אינטלקטואלי לאלמוג'מע אלאסלאמי אשר מונו לאחר מכן ליועצים בכירים של אחמד יאסין. התייצבותם של אקדמאים אלה שינתה במידה רבה את הדימוי השלילי של אלמוג'מע אלאסלאמי בציבור הרחב, שתחילה התייחס אליו כאל קוריוז.

הצלחתו של אחמד יאסין התמקדה בהפיכת אלמוג'מע מאגודה קיקיונית דתית פנאטית למרכז שליטה בעל התארגנות נפרדת ולמעוז השפעה הדוגל בזיקה כלל אסלאמית אנטי חילונית ומטיף להתמודדות אידאולוגית רעיונית שונה מזו של החוגים הלאומיים. אין ספק כי אלמוג'מע, בהנהגת יאסין, היווה ומהווה איום רציני על מעמדו של אש"פ ברצועת עזה, שנהנה עד כה מתמיכה עממית ומגיבוי ציבורי ללא מתחרה.

אלמוג'מע המשיך לצבור תאוצה תוך עשיית שמות באוכלוסייה המקומית מבלי שזו תעז להתלונן בפני השלטונות, תוך כדי שימוש באמצעי הטרדה והפחדה. הקנאים הצעירים של אלמוג'מע היו מיומנים בלוחמת-חוצות שהתבטאה במעשי בריונות של דקירות סכינים וגרזנים, התזת חומצות והפצת כרוזים שסימנו התכתשות גלויה ותחרות פרועה בין אלמוג'מע אלאסלאמי לבין יריביו השמאלניים ו"החזית העממית". כמו כן, בהנחיית אחמד יאסין, השתלט אלמוג'מע על כעשרים מסגדים ציבוריים שבאחריות הממסד הדתי ובכך נגסו בחלק מנכסי הווקף המוסלמי. יאסין הורה לקרוא למסגדים רבים שבנה אותם ע"ש עז אלדין אלקאסם, אשר ממנו הוא שאב את השראתו. במקומם של "כלי הקודש" של הוואקף, מונו צעירים שהשתלטו על במות המסגדים, שמהם הושמעו נאומים אנטישמיים, שהכילו דברי בלע והסתה נגד היהדות וישראל, במעטה של דרשות דתיות כביכול. המסגדים השייכים לאלמוג'מע שימשו במרוצת הזמן למוקדים של פעילות חתרנית, הפרות סדר ומקומות מחבוא לאמל"ח ונשק.

בשנת 1984 נעצר אחמד יאסין בידי השלטונות הישראליים באשמת החזקת נשק בביתו. ביטאוני החמאס ציינו את מעצרו של יאסין בהבלטה והוסיפו כי השופט הישראלי שדן אותו אמר, שאילו הנשק שהחזיק בו יאסין היה בא לידי שימוש כי אז היה ממיט אסון על ישראל. למעשה, בפסק הדין כתבו שופטיו של יאסין: "מדובר בחבורה שעברה משלב האמונה לשלב המעשה והצטיידה בכמות גדולה של נשק. קשה לדמיין מה היה קורה לולא

נחשפה ההתארגנות והיה נעשה שימוש בכלי הנשק. כוונתם לחסל את מדינת ישראל ולהקים תחתיה מדינה אסלאמית לא נשארה בגדר חלום, אלא החלה לקבל משמעות מעשית".⁶

הנשק שנמצא ברשותו של יאסין נקנה במסגרת הקמת ארגון צבאי שיאסין החל בהקמתו כבר בשנת 1982, על רקע התמוטטות אש"פ במלחמת לבנון. יאסין החל אז בהקמת ארגון אל-מג'אהדון אל-פלסטיניון, כאגף צבאי של האחים המוסלמים ברצועת עזה. בשנת 1984 יצא תמראז, פלסטיני מעזה, לירדן בהוראת יאסין במסווה של ביקור משפחתי, שם הוא נפגש עם חבר פרלמנט ירדני וממנהיגי האחים המוסלמים בירדן. תמראז ביקש לסייע לו בהשגת נשק למען הג'יהאד. הוא קיבל 800 דינארים ירדניים כתשלום ראשון לשם קניית נשק. בשובו לרצועה החל תמראז בניסיון לקנות נשק מכל מקור אפשרי. לבסוף קנה נשק מחייל יהודי מבאר שבע שגנב אותו ממחנה צבאי ליד העיר ומכרו לאנשי יאסין. בגין עבירה זו נדון יאסין לשלוש עשרה שנות מאסר. הוא לא השלים את תקופת כליאתו. אחרי אחד עשרה חודשים, במאי 1985, הוא שוחרר במסגרת העיסקה עם אירגונו של אחמד ג'בריל, הידועה בשם "זמירות חדשות".

לאחר שחרורו הכריז יאסין שיתפנה רק לפעילות חינוכית וחברתית ולא יעסוק יותר בפוליטיקה. אולם בשנת 1986 הוא הקים ארגון חדש שתפקידו להטיל מרות על האוכלוסיה המקומית לרבות איסוף מידע על חשודים בשיתוף פעולה עם השלטונות, מי שסטו מדרך האיסלאם כגון גנבים, סוחרים סמים, סרסורי זונות וכו'. למרות האזהרות המוקדמות והעצות המקצועיות, נתפשה, באיחור רב, הסכנה שמגלם אחמד יאסין. מאידך, ההמלצות שהוגשו למפקדת האזור בדבר הצרת צעדיהם של הקנאים המוסלמים, לא הועילו הרבה כי לא היה בהן כדי לשנות את כיוון ההתפתחות של אלמוג'מע אלאסלמי, שהתגבש כבר לגוף מיליטנטי, בעל מימדים מפלצתיים במונחים עזתיים מקומיים. מאז החלו להבהב נורות אדומות אצל הגורמים המוסמכים שעקבו בדאגה אחר פעילותו הנמרצת של אלמוג'מע אלאסלמי, אשר הציף את רצועת עזה בגל חסר תקדים של קנאות דתית. אכן, ננקטו צעדי מנע דרסטיים, במגמה לבלום את פעילי אלמוג'מע, על רקע החשש מהתפרצות "מלחמת האזרחים" אולם, נדמה היה שאחמד יאסין וחבורתו התכוונו מבעוד מועד לעלות על מסלול של התנגשות חזיתית עם כוחות צה"ל. עם פרוץ ההתקוממות ברצועת עזה, שלוו במהומות והפרות סדר המוניות, אחמד יאסין סבר שהבשילו התנאים ליטול חלק פעיל באינתיפאדה. לאחר תקופה ארוכה של הכנה שהתרכזה במלאכה חינוכית-קהילתית הגיע הזמן לקטוף את הפירות מעבודה מאומצת זו שהכשירה את ההמון המוסלמי לצאת בגלוי ל"מאבק גורלי", הלא הוא הג'יהאד נגד ישראל כיישות ציונית וכל מה שהיא מסמלת ומשתמע ממנה. כבר במרס 1986, ואחר-כך באוקטובר אותה שנה, לפני פרוץ האינתיפאדה, הופצו כרוזים בחתימת החמאס, שבישרו את השינוי במדיניות כלפי ישראל והקמתה של זרוע מיליטנטית אלימה של האחים המוסלמים.

לפי פקודה מפורשת של אחמד יאסין, הוסב שמו של אלמוג'מע אלאסלמי לחמא"ס שהיא ראשי תיבות של "חרכת אלמוקאומה אלאסלאמיה" פרושה "תנועת ההתנגדות האסלאמית" ובקיצור חמא"ס, שמשמעותה בערבית: התלהבות, רוח קרב ולחימה.

⁶ יעקב חבקוק ושכיב סאלח, טרור בשם האסלאם, משרד הבטחון, 1999, עמ' 52.

הגורמים שהביאו לשינוי בגישתו של ארגון החמאס מארגון דתי לארגון העוסק בטרור עם פרוץ האינתיפאדה

ארגון החמאס פועל מאז היווסדו במשולש בעל שלושה קודקודים, אשר איתם הוא מתמודד מבחינה אידאולוגית גם כיום: היותו תנועה דתית, הקוראת לחזרה למצוות הדת, היותו תנועה לאומית פלסטינית, והיותו תנועה העושה שימוש בדרכי טרור ואלימות.

לא אחת קיימת סתירה בין הקודקודים השונים של המשולש. מעל לכל, הארגון הינו תנועה דתית, שראשי דת הם מנהיגיה ומייסדיה, והרואה עצמו חלק מתנועת האחים המוסלמים ברחבי העולם. כחלק מראייה זו רואה חמאס כמטרתו הסופית את הקמת המדינה האסלאמית האחת והגדולה, תחילה על שטחי מדינת ישראל ואחר כך איחוד עם מדינות שכנות.

ארגון החמאס הולך בדרך האסלאם, שואב ממנו את רעיונותיו, מושגיו ותפישותיו על הקיום, החיים והאדם. הוא שואב ממנו את התנהגותו והוא מנחה את דרכי פעולתו, כך קובע הסעיף הראשון במצע המחייב של החמאס, "אמנת תנועת ההתנגדות האסלאמית פלסטיין" שפורסם ב-18 באוגוסט 1988.

סעיף שלוש של אמנה זו קובע כי: "המבנה הבסיסי של תנועת ההתנגדות האסלאמית מורכב ממוסלמים שהקדישו את נאמנותם לאללה ועבדו אותו באמת... הם הניפו את דגל הגיהאד מול פני העריצים כדי לטהר את הארץ ובני האדם מרעתם של אלו."⁷ תנועת ההתנגדות האסלאמית מברכת כל מוסלמי שיאמץ את השקפתה, ידבוק בדרכה, ישמור על סודותיה וירצה להצטרף לשורותיה.

עד כאן מדובר בארגון פונדמטאליסטי, שיכול היה לצמוח במצרים, בלבנון או באלג'יריה, ואכן, השורשים של חמאס נמצאים ברעיונות הפן-אסלאמיים של מייסד האחים המוסלמים שלרעיונותיו נחשף מייסד התנועה אחמד יאסין כאשר למד בקהיר באוניברסיטת עין שמס הדתית.

בסעיף שביעי באמנת החמאס כתוב: "תנועת ההתנגדות האסלאמית היא כלל עולמית. על הבסיס הזה יש לראותה, להעריכה ולהכיר בתפקידה. מי ששולל את זכויותיה, מכה בתומכיה או שאיבד את ראייתו ופועל להעלמת תפקידה, הריהו מתגרה בגורל. מי שעוצם את עיניו מלראות את העובדות, בכוונה תחילה או בלי כוונה, עתיד להתעורר כשהמציאות טופחת לו על פניו."⁸

ואכן, לחמאס בטאונים בגרמניה, בבריטניה, בנורווגיה, בירדן בקפריסין ועוד, כשהכוונה להכשיר לבבות של מוסלמים בכל מקום.

אמנת החמאס ממשיכה לקבוע את חובות חינוך הדור הצעיר ולהכשירו למאבק הכולל, תפקיד התרבות האסלאמית וכך הלאה, ואכן מצע אסלאמי נטול סממנים לאומיים מובהקים היה מצע תנועת האם של חמאס - אגודת אלמוג'מע אלאסלאמי, גם היא מבית היוצר של אחמד יאסין שפעלה בשנות השבעים ברצועת עזה.

⁷ חיים אופז, חמאס - תנועת ההתנגדות האסלאמית והאמנה, ירושלים, משרד החינוך והתרבות, 1992, עמ' 2.

⁸ אופז, שם, עמ' 3.

לחמאס יש גם ראייה פלסטינית לאומית בולטת, דבר ההופך אותו לארגון המנהל מאבק לאומי פלסטיני, ואשר בשל כך תומכים בו רבים, שאולי מסתייגים מן המצע הפונדמנטאליסטי שלו.

בניגוד לתנועה הלאומית הפלסטינית, קרי אש"ף, הרואה בהקמת מדינה פלסטינית עצמאית יעד סופי של פעילותו, אין חמאס מסתפק בכך. כיעד סופי הוא רואה הקמת אומה מוסלמית אחת, בלי כל קשר לגבולות לאומיים שבהם אינו מכיר, אך יחד עם זאת כשלב ראשון, הוא קורא לשחרור פלסטין, והקמת משטר אסלאמי בפלסטין, לקראת איחוד עם המשטר היי האסלאמיים שיוקמו במדינות השכנות. מנקודת מבטה של תנועת ההתנגדות האסלאמית, הפטריוטיות היא חלק מהאמונה הדתית, כפועל יוצא מתגייס החמאס, וזוכה לקטוף את תמיכת הצעירים ברחוב הפלסטיני המתוסכלים מאי הצלחת אש"ף.

החמאס הסיט את המאבק לפסים דתיים של המוסלמים אל מול היהדות, ולא לפסים לאומיים, בין שתי תנועות לאומיות, כפי שהזרם המרכזי באש"ף רואה זאת. דוגמא נוספת לשנאת היהודים מוצאים בכרוזי התנועה האופרטיביים כדוגמת כרוז מספר 65 של החמאס שפורסם באוקטובר 1990, שם נכתב: "כל יהודי או מתנחל הוא מטרה וחובה להרגו. דמו ורכושו- מותרים". יחד עם זאת קובעת האמנה, כי החמאס יהיה מוכן להשארת יהודים בפלסטין, אם יסכימו אלה לחיות בפאסיביות ובחסות האסלאם. סעיף שלושים ואחד באמנת החמאס טוען:

"התנועה (חמאס) היא אנושית. היא מכבדת את זכויות האדם ודבקה בסובלנות של האסלאם כלפי הדתות האחרות. היא אינה עוינת אף אחת מהן, פרט לאלו שיש בהן אויבים או שהן עומדות בדרכה כדי להציב בפניה מכשולים או למנוע את פעילותה, בחסות האסלאם יכולים לחיות זה בצד זה בני שלוש הדתות- האסלאם, הנצרות והיהדות בשלום ובביטחון. ביטחון זה יכול להתקיים רק בצל האסלאם, וההיסטוריה הקרובה והרחוקה תעיד על כך. בני הדתות האחרות נדרשים לחדול מלהילחם באסלאם על הריבונות באיזור זה".⁹

כפועל יוצא מהמאבק הדתי הטוטאלי הזה על פלסטין ועל ירושלים אל מול היהדות אין, לפיכך, מקום ולא יכולה לעולם להיות פשרה טריטוריאלית בשאלת פלסטין, כאשר החמאס לפי סעיף ששי באמנה: "פועלת להנפת דגל אללה על כל פיסת אדמה בפלסטין",¹⁰ אותה פלסטין הזוכה לדרגת קדושה יתירה בעיקר בשל ירושלים הממוקמת בה. בסעיף אחד-עשרה בפרק השלישי באמנה כתוב:

"תנועת ההתנגדות האסלאמית סבורה כי אדמת פלסטין היא אדמת ווקף (הקדש מוסלמי) של המוסלמים לדורותיהם עד קץ הימים. אין לוותר עליה או על חלק ממנה. לא רשאים לעשות זאת מדינה או כל מדינות ערב, לא מלך או נשיא או כל המלכים והנשיאים ואף לא אירגון אחד, או כמה פלסטינים (רמז לאש"ף) או ערבים".¹¹ האמנה גם קובעת כי אימוץ דרך מדינית להסדר עם ישראל היא לכן לא רק שגיאה פוליטית אלא בעיקר עברה על עיקרי האמונה.

לפיכך, בסעיף שלושה עשר באמנה כתוב: "היוזמות ומה שמכונה פתרונות השלום והועידות הבינלאומיות לפתרון הבעיה הפלסטינית סותרות את השקפת תנועת ההתנגדות האסלאמית. כל וויתור על פיסת אדמה מפלסטין הוא וויתור על חלק מהדת. ועידות אלה

⁹ אופז, שם, עמ' 12.

¹⁰ שם, עמ' 2.

¹¹ שם, עמ' 4.

אינן אלא סוג נוסף של השלטת הכופרים על אדמת המוסלמים. ממתי עשו הכופרים צדק לבני האמונה?¹²

כ"אדמה אסלאמית מבורכת", פלסטין היא בעיני החמאס "אחדות אחת ובלתי נחלקת מן הים ועד הנהר" (הירדן). בכמה מעלוניה מתנוססת בעמוד השער מעין מפה של פלסטין, מתחתיה הכיתוב: "מן הים ועד הנהר". ישראל שבתחומי הקו הירוק מכונה בכרוזיה "החוף הפלסטיני".

מעניינת בהקשר זה התיחסות חמאס אל אש"ף, תנועה לאומית חילונית מובהקת, שחלק מהתחזיות שלה הן בעלות אידיאלוגיה מארכסיסטית-לניניסטית.

סעיף עשרים ושבעה באמנת החמאס קובע: "עם כל הערכתנו לאש"ף איננו יכולים להמיר את האסלמיות של פלסטין באימוץ המחשבה החילונית. ביום בו יאמץ אש"ף את האסלאם כדרך חיים נהיה אנו חייליו והדלק המזין את אישו העתידה להבעיר את האויב".¹³

לפיכך סירב החמאס להצטרף למפקדה המאוחדת של האינתיפאדה בראשות אש"ף, סירב להיכלל בקואליציית הארגונים של אש"ף, וחבריו נמצאים עד היום בעימות אידיאלוגי ואליים לעיתים עם חברי אש"ף והזרם הלאומי הפלסטיני.

היריבות האידיאלוגית עמוקה מידי בין שני הצדדים, השואפים למעשה לבלוע זה את זה. אש"ף מעוניין לצרף את החמאס אל שורותיו, בעוד החמאס מוכן לכך בתנאי שאש"ף יהפוך את המצע שלו לאסלאמי, ובמילים אחרות היעלמות אש"ף כתנועה חילונית.

הקודקוד השלישי באידאולוגית החמאס הוא השימוש בטרור ובאמצעים אלימים להשגת המטרה, ובלשון אסלאמית- הג'יהאד.

האמנה של החמאס קובעת, בסעיף 15 שלה, כי: "ביום בו גוזל האויב חלק מאדמת המוסלמים הופך הג'יהאד לחובה אישית המוטלת על כל מוסלמי. לנוכח שוד פלסטין בידי היהודים אין מנוס מהנפת דגל הג'יהאד".¹⁴ בסיסמה שלו קובע החמאס באמנתו בסעיף השביעי כי: "אללה הוא מטרתה, השליח הוא המופת שלה, הקוראן חוקתה, הג'יהאד הוא דרכה, והמוות למען אללה הוא הנשגב בשאיפותיה".¹⁵

עם זאת, אין החמאס דוגל אוטומטית ברעיון העימות הצבאי הישיר, הג'יהאד, כפי שדוגלת בכך המתחרה המיליטנטית יותר שלה ברחוב הפלסטיני, תנועת הג'יהאד האסלאמי. בראשית דרכו, עם פרוץ ההתקוממות, היסס חמאס להפעיל נשק ואמצעי חבלה כנגד השלטונות, כפי שעשו זאת חברי הג'יהאד האסלאמי.

עם פרוץ ההתקוממות התאפיינה פעילות החמאס באמצעים המסורתיים של האינתיפאדה, כלומר יידוי אבנים, ועיקר הפיגועים נעשו על ידי בקבוקי תבערה ומטענים מאולתרים. שימוש בנשק חם ובאמצעי חבלה מתקדמים היו תופעה נדירה.

ביטוי תמציתי לעמדה זו ניתן בפרסום של החמאס שיצא ביולי 1989 באוסלו, נורווגיה: "הג'יהאד להקמת מדינה אסלאמית בכל פלסטין, הוא לבדו, בלי בנייה נכונה של המוסלמי והחברה לא יניב פירות. יש לשלב יחד את החברה ואת היחיד בתהליך המוביל אל הג'יהאד". כרוז מספר 4 של החמאס קרא לפלסטינים: "הצטיידו באבנים, במקלות, במקלעים, בגרזנים ובסכינים. עלו על גגות הבתים וקראו אללה אכבר". לא היתה אז קריאה למאבק אליים ומזוין בנשק חם נגד ישראל.

¹² אופז, שם, עמ' 5.

¹³ שם, עמ' 10.

¹⁴ שם, עמ' 6.

¹⁵ שם, עמ' 3.

מבחינה היסטורית שלטה עדיין בכיפת הארגון גישת אלמוג'מע תנועת האם של החמאס, שדרשה קודם לתקן את נפשו של המוסלמי ואז תבוא גם ההפרעות מן הכובש היהודי הכופר, אל מול גישת תנועת הג'יהאד האסלאמי היריבה, שדרשה קודם להיפטר, ובכל הדרכים הצבאיות, מן הכובש, ורק כפועל יוצא מזה יבוא התיקון לנפשות המוסלמים. היה זה לכן ויכוח על מועדים מה קודם למה.

שתי התנועות לא הסתירו את היות ישראל קודם לכל אויב דתי, שתקומת האסלאם בפלסטיין מותנית בחיסולו, אך לאלמוג'מע היה נוח להצניע את המיליטנטיות לשלב הבא, ולמצות עד תום את חופש הפעולה היחסי שניתן לה מידי השלטון הישראלי, בניגוד לרדיפת הג'יהאד האסלאמי למן ההתחלה על ידי ישראל.

את הקמתו של ארגון החמאס בראשית האינתיפאדה ניתן לייחס למספר גורמים:

א. במחצית שנות השמונים, פרשו חלק מפעילי האחים המוסלמים והקימו ארגון מתחרה

בשם הג'יהאד האסלאמי. ארגון זה, אשר מאס בפאסיביות של תנועת האם, הוסיף

לאדיאלוגיה הפונדמנטליסטית-אסלאמית גם אספקט לאומי-פלסטיני. פעילי הג'יהאד האסלאמי אשר הטיפו לפיגועים בישראל ואף הוציאו אותם אל הפועל, זכו לאהדה רבה בשטחים ובעיקר ברצועת עזה. ערב האינתיפאדה עלה קרנו של הג'יהאד האסלאמי בשטחים לאור מספר פיגועים "מוצלחים" אותם ביצעו פעיליו בעזה ובירושלים, ועקב בריחתם הנועזת של פעילים בכירים של הארגון מהכלא הישראלי (במאי 1987).

ב. פעילות המחאה וההפגנות הרבות שהתרחשו בשטחים בשלב הראשון של האינתיפאדה סחפו את ההמון הפלסטיני לרחובות, וביניהם גם את פעילי האחים המוסלמים. בקרב הנהגת התנועה התגנב החשש, כי אם ימשיכו לאסור על אנשיהם להשתתף בכל פעילות גלויה נגד ישראל, הם יאבדו את רובד התמיכה הרחב שלהם בשטחים לטובת ארגונים אחרים.

ג. הנהגת האחים המוסלמים הבינה עד מהרה, כי "המאבק הפלסטיני" נכנס בעקבות האינתיפאדה לשלב חדש וכי מי שיצליח להשתלט על הארועים בשטח, להדריך ולכוון אותם, יצבור לעצמו נקודות זכות רבות במסגרת המאבק הבינארגוני על השליטה בהנהגה הפלסטינית.

ד. הנהגת האחים המוסלמים העריכה, כי לאחר שנים רבות של פעילות גיוס וחינוך סמויה למחצה, הצליחה תנועתם להשיג תמיכה עממית נרחבת מספיק, וכי על כוחות הביטחון הישראליים יהיה קשה להכחיד את התנועה גם אם יוחלט על השתלבות אנשיהם בפעילות נגד ישראל.

גורמים אלו הם שסיעו להפיכתו של ארגון החמאס מארגון דתי לארגון טרור. כתוצאה מכך, בראשית 1988 החלה לפעול "תנועת ההתנגדות האסלאמית" (ובראשי תיבות בערבית "החמאס"), כזרוע הצבאית של תנועת האחים המוסלמים בשטחים. עם פרוץ המהומות ברצועה באו לביתו של יאסין אחדים מפעילי תנועתו וניסו לשכנעו לשקול מחדש את מדיניותו. עד אז דגל יאסין בעקביות במה שקרוי בפי האחים המוסלמים

"תרביה" - כלומר חינוך, וב"דעוה" - הטפה דתית. אומנם במקרה אחד נתן את ידו לאגירת רובים, אך גם אז אסר בתקיפות פעילות טרור כולשהי. יאסין גרס, שאין להיזדרז לעימות, מכיוון שאין סיכוי לנצח בו את השלטונות היישראלים, ומוטב איפוא להתרכז בטיפוח החזרה בתשובה וגיבוש מוסדות גלויים.

תלמידיו הצעירים טענו באוזניו, שהאינתיפאדה מחייבת את התנועה להיכנס בצורה מאורגנת לניהול הארועים. סיפרו לו, כי רבים מן הפעילים השתלבו ממילא מתחילה בגלי ההפגנות, וכי יהיה קשה לעצור בעדם גם להבא. חלילה לו לפגר מאחור, הפצירו בו, שכן רגע האמת הגיע. "בשום פנים ואופן לא!" היתה תשובתו של יאסין.

רק לבסוף התיר במחצית השנייה של דצמבר לפרסם כרוז בחתימת "תנועת ההתנגדות האסלאמית", ובו קריאה להחרפת ההתקוממות. פעמיים בלבד בעבר, בטרם פרצה האינתיפאדה, הרשה יאסין לאנשיו להשתמש בכינוי הכיסוי הזה: במרס 1987 בכרוז, שאיים על הרוקחים לסייע למלחמה בנגע הסמים ובנובמבר בכרוז שדיבר על התגוננות מפני טכסיסי השב"כ. בשני המקרים לא רצה לערב במפורש את האגודה שלו.

יאסין הגיע בשלהי דצמבר למסקנה, שאין בפניו ברירה אלא לשמוע להפצרות אנשיו ולתת להם לעבור מ"חינוך" ו"הטפה" בלבד למאבק לאומי פעיל.

החלטה זו הייתה סטייה חדה ממדיניותם הזהירה והשמרנית של האחים המוסלמים. לימים נתחוויר שיאסין ביקש ליצור רושם של הפרדה בין החמאס לבין המוג'מע שלו, כדי שלא לסכן את המוסדות, שהצליח לבנות על-פי חוק.

כפי שקרה ל"פתח", כך גם אצל האחים המוסלמים נגררה ההנהגה אחרי פעילי הרחוב, בני הדור החדש. הם שהכתיבו ליאסין את צעדיו בצל האיום, שאם יהסס ויתעכב - יאבד את חשיבותו בעיניהם. סביב המוג'מע היו רק אלף-אלפיים חברים, אבל מאחוריהם חיכו רבבות.

כך התיישרה בפועל הפעילות הצבאית של החמאס עם אמנת הארגון שקוראת לג'יהאד, וזאת גם על רקע הקמת משרדים של התנועה בירדן וסיוע צבאי ופוליטי הולך ומתגבר של איראן מאחורי הקלעים (כל עוד הסתפק החמאס בפעילות להכשרת לבבות, הקמת מוסדות דת וחינוך אסלאמיים, תמכה בו סעודיה. עם התגברות הענף האלים עברה התמיכה בעיקר לטהראן).

ההיסוסים של שלב המוג'מע והשלב הראשון של האינתיפאדה נעלמו. הפעילות הצבאית המזויינת הפכה את הארגון למוביל ברצועת עזה ובולט בשטחים, העניקו תהודה רבה לפעילות וסיפקה לרבים ברחוב הפלסטיני תקווה מחודשת.

לתומכיו הדתיים - תקווה של עם אסלאמי מפואר שאולי ישוב ויתחדש על חורבן הכיבוש הישראלי, ולתומכיו החילוניים, מאוכזבי אש"ף - תקווה להיחלצות מהירה יותר מן הכיבוש מאשר השיחות המתנהלות בווינגטון.

במהלך שנת 1987, גברה הנטייה בקרב הדור הצעיר של האחים המוסלמים להשתלב בפעילות מזויינת נגד ישראל.

המהומות שפרצו ב-9 בדצמבר 1987 ברצועת עזה וסחפו מייד המונים להתקוממות עממית (אינתיפאדה), הדגישו את עוצמת האתוס של מאבק אלים בישראל ובשלותם של התנאים החברתיים והפוליטיים למימוש ברצועת עזה ובגדה המערבית. האחים המוסלמים נקלעו למצוקה אידאולוגית לאור הימנעותם המוצהרת עד אז ממאבק אלים בכיבוש הישראלי והתמקדותם בפעילות חינוכית וקהילתית. לנוכח העמקת האיבה בין הזרם הלאומי-חילוני לבין אלמוג'מע אלאסלאמי בשנים שקדמו לפרוץ האינתיפאדה, צפו מנהיגיו של האחרון בחרדה את האפשרות שאש"ף, בהנהגת פת"ח, ישוב למרכז הזירה ויתחזק כתוצאה

מההתקוממות לאחר שנדמה היה כי שקע ונחלש. בו-בזמן, לא יכלו מנהיגי אלמוג'מע להתעלם מן האיום של אובדן הזיקה אליה גם מצד חוגים אסלאמיים לטובת ארגון אלג'יהאד אלאסלאמי, שהיה הגורם הפעיל ביותר בפעילות האלימה נגד ישראל בשנים 1986-1987, ונטל חלק פעיל ויוזם בהנעת ההתקוממות העממית מתחילתה. היה זה החשש הכפול, מפני אובדן השפעה וכושר פעולה כלפי אש"ף מזה, והג'יהאד האסלאמי, מזה, שאילץ את ראשי אלמוג'מע להיענות ללחץ המנהיגות הצעירה של האחים המוסלמים להסכים לאימוץ קו לוחמני פעיל, שיעלה בקנה אחד עם ציפיותיו והלכי-רוחו של הציבור בשטחים.

ערב פרוץ האינתיפאדה, היו צעירים אלה, רובם פעילי אלמוג'מע אלאסלאמי, מוכנים מבחינה ארגונית ופסיכולוגית למעבר למאבק מזויין נגד ישראל. מנהיגי התנועה האסלאמית לא יכלו להישאר מחוץ לזירת הפעולה הפוליטית, לנוכח ההתלהבות שסחפה המוני צעירים ובני נוער להשתתפות בפעולות מחאה, מרי ואלימות. יותר מכל הם חששו שציבור זה יאבד להם אם לא תימצא מסגרת אסלאמית שתענה על ציפיותיו המיליטנטיות ותארגן אותו בזיקה הדוקה לתנועת האחים המוסלמים.

ההחלטה על הקמת תנועת ההתנגדות האסלאמית, זמן קצר לאחר פרוץ האינתיפאדה, ואחיזה בנשק נגד "אויבי אללה", שיקפה כורח הישרדות והכרה שהתגבשה בקרב ראשי אלמוג'מע בדבר הצורך להסתגל למציאות חדשה של אקלים מיליטנטי שכבש את הרחוב הפלסטיני.

פריצתה של תנועת ההתנגדות האסלאמית אל הזירה המדינית הפלסטינית עם פרסום הכרוז הראשון של התנועה ב-14 בדצמבר 1987, חמישה ימים לאחר פרוץ המהומות, ביטאה צירוף חדש של לאומיות פלסטינית עם אסלאם פוליטי שהזריק חיוניות מחודשת לרעיון השחרור הלאומי הפלסטיני. צרוף זה הוא שאיפשר לגוף החדש להציג עצמו כתנועה עממית העונה לציפיות הציבור הפלסטיני בשטחים והמסוגלת למשוך המונים אחריה. בהקמת החמאס, נתנו האבות המייסדים של אלמוג'מע הכשר לג'יהאד כאמצעי למדינה לאומית ואסלאמית כאחד. בכך נענו לנסיבות המשתנות וללחצים מבית שגברו עם פרוץ האינתיפאדה, תוך הכרה במעמד הבכורה של המאבק המזויין כערך מגייס ומפעיל המונים, דבר שחייב אותם ליטול יוזמה ולהכתיב את מאפייני ההתקוממות ההמונית. עד כמה היתה הופעת החמאס ספונטנית ובלתי מתוכננת מראש, תעיד העובדה שרק בינואר 1988 הוחל, בהנחייתו האישית של יאסין, בבניית התשתית הארגונית למסגרת החדשה.

בדיעבד, טענו דוברי החמאס כי החלטת התנועה על "פעולה מזויינת" אסלאמית היא שהציתה את האינתיפדה, תוך הכחשת הטענה שנגררו אליה בעל-כורחם. לאחר מעשה הם ביקשו לנצל את יוקרתו של הארגון כתנועת ג'יהאד לאומית כדי לשכתב את ההיסטוריה של אלמוג'מע עד האינתיפאדה, שהוצגה עתה כתקופה הכרחית של הכנה ובניית התשתית למאבק המזויין.

מעין כוח מאגי הניע את האינתיפאדה בימיה הראשונים. ההתפרצות הספונטנית, שהחלה ללא יד מכוונת, סחפה כל מי שנקרה בדרכה. עם חלוף הזמן הבינו ראשי החמאס כי ניתן לרכב על הגל ההמוני הזה כדי להשיג יתרון יחסי על פני יריבים מבית. על יאסין וחברי מפקדתו היה להזדרז ולקנות להם דריסת רגל בזירת ההתקוממות.

המנוף שהשתמשו בו פעילי החמאס להגברת השפעתם ברחוב היה המסגדים. כבר בראשית ההתקוממות היטיבו הפעילים לנצל את רשת האחים המוסלמים, שהיתה פרושה בקרב האמאמים והדרשנים, ולהפוך באמצעותה את בתי התפילה למוקדי התארגנות ליציאה להפגנות.

המסגד היה לתחנה הראשונה במסלול המרי האזרחי. לשם הובאו גופות הרוגי האינתיפאדה, שם נערכו תפילות לזכרם, ומשם החלו מסעות הלוויה, שהזינו את מעגל הדמים. כל הלוויה נהפכה להפגנת ענק, שגררה בעקבותיה עימות אלים עם כוחות הצבא, שהסתיים בהרוגים ובפצועים נוספים, שעוררו מחדש את המחאות האלימות, וחוזר חלילה. במערכות הכריזה של המסגדים הושמעו תדיר סיסמאות דתיות, שבעזרתן שולהבו ההמונים לקראת העימות עם חיילי הצבא. קריאת ה"פזעה" (הקריאה לדגל אל מול סכנת האויב) של "אללה אכבר" ליוותה את המפגינים בצאתם אל הרחוב. התפילות, ובייחוד תפילות יום השישי, לוו בדרשות הסתה נגד היהודים ונגד הציונות. בשבועות הראשונים הוברו הדרשות, שנישאו במסגדים שבשליטת החמאס, בידי יאסין עצמו. במסגדים אחרים השתלטו חברי התנועה על המיקרופונים, והשמיעו מעל בימת ההטפה את דברי התנועה לציבור המאמינים.

המסגד שימש גם כמרכז הפצה של הכרוזים. אלה הודבקו על קירותיו וחולקו בין המתפללים. כרוזי החמאס, כמו כרוזי הארגונים האחרים, נקראו בשקיקה על-ידי הציבור הפלסטיני. למילה הכתובה, שקראה להפגנות, לשביתות, או להנפת דגלים, היה כוח הנעה רב. האישי ברחוב לא שאל מיהו כותב הכרוזים, ואיזה ארגון עומד מאחוריהם. הוא ביצע את ההוראות שנכתבו בהם כמעט ללא עוררין.

בשעה שניהלו הפעילים את המאבק הגלוי מן המסגדים, עסקו ראשי החמאס מאחורי הקלעים בהקמת מנגנוניה של התנועה. במסורת האחים המוסלמים בנה יאסין את החמאס כארגון מחתרת לכל דבר. הוא החליט על מידור בין המנגנונים השונים ובין פעילי האזורים, והורה לקיים את הקשרים ביניהם אך ורק באמצעות אשגרים הכתובים בשפת צופן, שיונחו במסגדים.

ראוי לציין שבאינתיפאדת "אל-אקצה" הנוכחית ערכו הפלסטינים הלויות מפוברקות של מתים. הם הובילו "מתים" לכאורה לקבורה ובמצלמות הטלוויזיה שסיקרו את האירועים הללו נראו ה"מתים" נופלים מהאלונקות, קמים וחוזרים בכוחות עצמם להלויתם המדומה. אין ספק שמעשים אלו הם עלית מדרגה במיזמות ההסתה של החמאס לשילהוב היצרים בעם.

מלכתחילה לא דובר על גיוס המוני לשורות החמאס. כוונת המייסדים היתה להקים מנגנוני פעולה, שישענו על מספר מצומצם של פעילים מרכזיים.

תפקיד הפעילים היה להרחיב את השפעת התנועה בציבור באמצעות כרוזים, דרשות במסגדים, כתיבת סיסמאות על קירות הבתים וארגון הפגנות. במקרה הצורך לא היססו הפעילים האסלאמיים להטיל את מרותם על הרחוב גם בכוח הזרוע.

באחת הישיבות הראשונות קבע יאסין כי יש לעשות שימוש בנשק חם במהלך האינתיפאדה. הוראתו החד-משמעית היתה לפעול נגד הצבא בכל מקום אפשרי. בישיבה אחרת הציעה יאסין להקים את "הזרועות הפוגעות" (אלסואעד אלראמיה), מעין מקבילה של "כוחות ההלם" של הפת"ח. תפקידם של אלה היה לדאוג לסגירת חנויות בימי שביתה, פיזור נינג'ות והקמת מחסומים בכבישים ויידוי אבנים בחיילי הצבא.

עד פרוץ האינתיפאדה עמדה בראש מעייניהם של האחים המוסלמים, בשטחים שתחת שלטון ישראל, פעילות חינוכית וקהילתית שתביא לתיקון הפרט המוסלמי, ולא המאבק בשלטון הישראלי. התכלית הסופית של כינון מדינה אסלאמית נתפשה אפוא כמטרה ארוכת-טווח המחייבת פעולה הדרגתית של הכשרת הלבבות והחזרת החברה לחיק האסלאם.

הקמת החמאס, בראשית האינתיפאדה, הסיטה את הפעילות של תנועת האחים המוסלמים מהמישור הכלל-אסלאמי והקהילתי לתחום הלאומי. מתנועה ששיקעה עצמה בחינוך הפרט, בשיפור חיי המשפחה ובתיקון חיי הקהילה, הפכו האחים המוסלמים לגוף פוליטי פעיל שקידש מלחמה בכיבוש הישראלי ונטל על עצמו להיות בלם בפני מגמת הסחף בקהילה הפלסטינית לעבר פשרה היסטורית עם ישראל, תוך הצבת חזון חלופי של כינון מדינה אסלאמית בכל שטחה של פלסטין המנדטורית. מתנועה בעלת צביון חברתי וזהות כלל אסלאמית היא צמחה אפוא למסגרת בעלת זהות אסלאמית-לאומית, אינטרסים ייחודיים ויעדים טריטוריאליים מוגדרים. היא לבשה יותר אופי של תנועה פוליטית לוחמת שיעדיה מידיים ומקומיים.

החמאס נולד בשיאו של המשבר בתנועה הלאומית הפלסטינית, שהגיעו לשיאו עם פרוץ ההתקוממות העממית (אינתיפאדה) ברצועת עזה ובגדה המערבית בדצמבר 1987. החמאס הופיע כנציגה של תפיסת עולם ואסטרטגיה מדינית שונה, שטמונה בה הבטחה לתיקון, ותקווה להשגת המטרה הלאומית הנכספת במקום הזרם הלאומי-חילוני בהנהגת אש"ף שכשל במשימתו. ככזו, טען החמאס לרמה גבוהה של התאמה עם הציפיות וצרכי המקום והזמן של רוב האוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית וברצועת עזה. החמאס העניק פירוש חדש, אסלאמי, לתכני הלאומיות הפלסטינית-עם, טריטוריה, היסטוריה ויחסי גומלין עם שאר העולם המוסלמי-ובכלל זה האסטרטגיה להגשמת המטרות הלאומיות. בשעה שאש"ף נתפש כמי שזנח את המאבק המזויין והיה נכון לפשרה טריטוריאלית שתותיר לפלסטינים רק חלק קטן מפלסטין המנדטורית, הקנה החמאס למושגי הלאומיות הפלסטינית משמעות דתית שעלתה בקנה אחד עם חוויית המציאות של הפלסטינים שבשליטת ישראל וקלעה למאויים הפוליטיים העמוקים ביותר של הציבור הפלסטיני בשטחי הגדה המערבית ורצועת עזה. בעשותו שימוש בעולם המושגים המוסלמי, במסורות ובמובאות מכתבי הקודש של האסלאם, בחזונו בדבר הקמת מדינה שגבולותיה תואמים את פלסטין המנדטורית ואשר תיישם את החוק האסלאמי, בקריאתו ליישום רעיון הג'יהאד ובזיקתו לצרכי הציבור, קרא החמאס תיגר על טענתו של אש"ף למעמד של מרכז מדיני אחד ויחיד לעם הפלסטיני.

החמאס העמיד במקום הלאומיות החילונית של אש"ף חזון אסלאמי-לאומי, ששמר אמונים ליעדים האסטרטגיים המקסימליים של הלאומיות הפלסטינית מאז תקופת המנדט. בכך הפגין נאמנות למטרות הסופיות של אש"ף שאותן ניסחו הפת"ח ועראפת בראשית דרכם, כמו גם לדרך שבאמצעותה יוגשמו מטרות אלה. אלא שהחמאס העמיד את הלאומיות הפלסטינית בהקשר אסלאמי, כסינתזה של דת ולאומיות שקיפלה בתוכה תביעה לאסלאמיזציה של החברה ושל הלאומיות הפלסטינית (ובמרכזו ירושלים), ליעדים הלאומיים ולדרכי הפעולה, והציג פרשנות משלו, המעוגנת בתקדימים מההיסטוריה המוסלמית, באשר לגבולות המותר, והאסור במאבק עם ישראל להשבת המולדת הפלסטינית לבעליה החוקיים.

האם החמאס הוא ארגון טרור

כפי שהגדרתי בפרק מהו טרור: הגדרת הטרור הפוליטי היא סוג של מאבק אלים שבו נעשה שימוש מכוון באלימות נגד אזרחים, במטרה להשיג יעדים פוליטיים. זוהי מלחמה שנועדה לפגוע במורל הציבור, במסגרתה משתמשים ארגוני הטרור בכל האמצעים העומדים לרשותם ליצור פיגועים קטלניים, שיזרעו אימה בקרב האוכלוסיה. מטרת הטרור הינה פוליטית ומכוונת להשיג הישגים מדיניים. פיגועי הטרור מכוונים להשפיע בו זמנית על שלושה סוגים של דעת קהל: (א) של אוכלוסית המוצא (כדוגמת הפלסטינים): העלאת המורל, עידוד גיוס לארגוני הטרור ואיחוד השורות. (ב) של האוכלוסיה הנפגעת (כדוגמת ישראל): פגיעה במורל וערעור הביטחון העצמי, פחד המביא לנכונות כניעה לדרישות מבצעי הטרור וללחץ על מקבלי ההחלטות. (ג) דעת הקהל הבינלאומית: תשומת לב לבעיית ארגוני הטרור ולחץ על מקבלי ההחלטות.

ארגון החמאס הוא שחקן צעיר יחסית בזירת הטרור בכל הקשור למאבק בישראל ובביצוע פיגועים. הוא קנה לו שם של ארגון אקטיבי וקיצוני שאינו בוחל במעשים או באמצעים. תנועת האם שלו, אלמוג'מע האסלאמי הדגישה את הצורך במאבק בשלבים, כלומר, להימנע בשלב הראשון ממאבק בשלטון ולהתמקד רק בשיפור פני החברה לקראת השלב הבא הוא שלב המאבק העתידי בישראל. בחמאס לעומת זאת חל תפנית רדיקאלית בנושא ומהפך במטרות עד כדי כך, שהוא העמיד את המאבק המזוין בישראל בראש מטרותיו. המאבק בישראל ומלחמת הקודש נעשים תוך שימוש בג'יהאד.

מהו הג'יהאד:

העולם מתחלק למאמינים (דאר אל אסלאם) ולכופרים (דאר אל חרב). מטרתו של כל מוסלמי הוא להרחיב את שטח "דאר אל אסלאם", בעזרת מלחמת קודש, הנקראת "ג'יהאד". ישנו תחום ביניים, של "עמי הספר" (היהודים והנוצרים), אותם אין חובה לאסלאם ויש להעניק להם זכויות תחת שלטון האסלאם. הג'יהאד מתחלק לשניים:

- 1) ג'יהאד אל אכבר: מלחמה רוחנית
- 2) ג'יהאד אל אזרר: מלחמה מעשית. מלחמה זו, השייכת רק למיעוט איבדה מאז ראשית האסלאם מכוחה, וחזרה לכוחה מאז עליית האסלאם הפונדמנטליסטי, החל בשנות ה-70.

החמאס שואף לכונן מדינה אסלאמית בפלסטין כולה שאת שיחורורה ביקש להשיג באמצעות מלחמת מצווה (ג'יהאד) שעלתה בקנה אחד עם מערכת הסמלים והאמונות האסלאמיות ושעליה התבססה משנתו המדינית של הארגון. מאחר שפלסטין הוגדרה כהקדש אסלאמי (ווקף) של העולם המוסלמי כולו, הוחלה חובת הג'יהאד לשחוררה מידי הכופרים על כל מוסלמי ומוסלמי, ונקבע כי הג'יהאד היא הדרך הלגיטימית היחידה לגאול את פלסטין בשלמותה.

פיגועי ההתאבדות מבוצעים בישראל על ידי ארגוני הטרור הפלסטיניים וביניהם הארגונים האסלאמיים הפונדמנטליסטים, החמאס והג'יהאד האסלאמי. ההלכה האסלאמית אוסרת

בכל תוקף מעשי התאבדות, אולם אנשי הדת של ארגוני הטרור מסבירים את מעשי ההתאבדות כמוות, שנועד לפאר את שמו של האל באמונה האסלאמית. הארגונים הללו רואים במי שמבצע פיגוע התאבדות כשהיד, קורבן מלחמת הקודש (ג'יהאד) שמת למען אללה.

החמאס הינו כיום הארגון הפונדמנטליסטי היחידי בשטחי יהודה שומרון ועזה. הפונדמנטליזם האסלאמי פירושו תנועה רעיונית פוליטית וחברתית המנסה להקים חברה אסלאמית המבוססת על חוקי האסלאם הקדוש. היא דוגלת בטיהור האסלאם מן ההשפעות הזרות וחזרה לאסלאם המקורי וכן חותר להסתגרות תרבותית ולהחלת חוקי השריעה (החוק המוסלמי הדתי). הלהט הדתי מתבטא בגישה פוליטית קיצונית, הדוגלת בג'יהאד.

החמאס קובע באמנה שלו, שפורסמה בתאריך 18.8.1988, כי הוא מגדיר את עצמו בתור "תנועה פלסטינית ייחודית הפועלת להנפת דגל אללה על אדמת פלסטין"¹⁶. סמל ארגון החמאס, מורכב מן המילה חמאס המשולבת בספרה "1" המסמלת את אללה הוא אחד ובתוכה מופיעה מפת פלסטין.

בתוך שם הארגון כתוב: "מן הים עד הנהר". האידאולוגיה של החמאס מתומצתת בסמל שלו. יאסין מייחס לעצמו את פרוץ התקוממות האינתיפאדה, במקביל להולדת שלו. חמאס טוען בכתוביו כי שני אירועים אלה הינם תאומים שאין להפרידם. אפשר שהתוכנית להקמת החמאס הבשילה בשלב מוקדם של שנת 1987, אם כי התנועה, כארגון של ממש, טרם גובש אז. מכאן, שהאינתיפאדה היא שהיוותה זרז להתארגנות הארגון, שלא היה קודם אלא זרוע לוחמת של אלמוג'מע האסלאמי. במרוצת האינתיפאדה ובתוך זמן קצר יחסית, צבר החמאס תאוצה רבה, בעיקר ברצועת עזה אבל גם מחוצה לה, בגדה המערבית. בשונה מהגישה המקורית של אלמוג'מע אלאסלאמי שגרסה, שיש להעניק עדיפות לתיקון פני החברה ולהחלפת המשטרים הערביים תחילה ורק לאחר שתושג מטרה ראשונה זאת להתפנות למאבק בישראל, החמאס דיבר ופעל בקווים מקבילים: מאבק כולל, תוך שימוש בכל האמצעים, בכלל זה אלימים, לתיקון פני החברה הערבית-מוסלמית מחד גיסא, ומאבק אלים כולל נגד ישראל במסגת האינתיפאדה מאידך גיסא. מאבק זה הוגדר על ידי הארגון באמנה שפירסמה – ג'יהאד ופרצעין, דהיינו, חובה (דתית) המוטלת על כל מוסלמי.

עקרונות הארגון ומטרותיו כפי שמשקפים באמנת החמאס שפורסמה לראשונה ברצועת עזה באוגוסט 1988:

- * שחרור אדמות פלסטין והשבתן לחיק האסלאם תוך שימוש בג'יהאד, מלחמת קודש, כנגד היהודים הציונים, תוך הדגשה שהג'יהאד הוא הדרך היחידה להשבת האדמות הכבושות.
- * התנגדות מוחלטת לאויב הציוני וקידוש הג'יהאד כחובה דתית המוטלת על כל מוסלמי באשר הוא.
- * התנגדות מוחלטת לכל יוזמת שלום הטומנת בחובה ויתור על חלק כלשהוא מאדמת פלסטין.
- * הטלת חובה אישית על החברים להתעמת עם האויב הציוני.

¹⁶ אבנר כהן, השיח' אחמאד יאסין- מראשות אלמוג'מע להנהגת חמאס, בית הספר לממשל, 1992, עמ' 5.

* הגדרת הארגון: צבא האמור לשמש כל ישות או מדינה המאמצים את האסלאם כדרך חיים.

* השתלבות בפעילות האינתיפאדה בשטחים הכבושים כחלק ממאבק וכאמצעי מרכזי למשיכת המונים לשורות הארגון, תוך שימוש במערכת עניפה של אמצעים-כרוזים, חוברות ואמנת התנועה שירתמו את תושבי האיזור לפעול במסגרת הארגון.

לאור הסקירה שערכתי לעיל על ארגון החמאס, מסקנתי היא: שארגון החמאס עומד בקריטריונים של ארגון טרור שהרי הוא פועל במאבק אליים נגד אזרחים ומטרתו להגביר את הפחד ולשבש את חיי היום יום.

עיקרי אמונתו ומטרותיו: שחרור כולל ומלא של פלסטין והקמת שלטון אללה בה.
דרכי פעולותיו: ארגון החמאס סבור כי הג'יהאד הוא האמצעי העיקרי לשחרור פלסטין ולחידוש הפאר והזהר של האומה המוסלמית.

סכום

בעבודתי סקרתי את מהות הטרור בכלל מניעיו ומטרותיו. לאחר מכן התמקדתי בארגון החמאס מאז הקמתו כארגון דתי, (אלמוג'מע אלאסלאמי) שמקור כוחו בהציעו מענה למצוקות כלכליות וקיומיות במערכת החיים הפלסטינית במסגרת החינוך והרווחה דרך השינוי שחל במדיניותו עם פרוץ אינתיפאדת 87', קו אידאולוגי חסר פשרות וגורס כי אלימות הנה דרך לקידום המטרות.

בעבודתי קראתי ועיינתי במאמרים וספרים בנושא הטרור בכלל והפוליטי בפרט ועל ארגון החמאס מאז היווסדו כארגון אלמוג'מע. מהסקירה התאורטית שקראתי גזרתי את השערת המחקר שלי: שאינתיפאדת 87' היא הזרז והגורם להפיכתו של ארגון אלמוג'מע מארגון דתי לארגון טרור היתה נכונה.

במשך עשר השנים מאז הקמת ארגון אלמוג'מע ועד פרוץ אינתיפאדת 87' הכין אחמאד יאסין בידועין את הפלסטינים למטרה אליה הוביל אותם והיא המאבק המזויין. מטרתו המוצהרת של ארגון אלמוג'מע היתה חינוך, שמירת הדת וטיפול האוכלוסיה, אך כל אלו היו, מסתבר, רק למראית עין. יאסין ידע שבדרך זו יוכל לרכוש את לב האוכלוסיה ולהשפיע עליה כך שבבוא היום, כשיזדקק להם כחייליו למאבק המזויין בישראל, הם יישמעו לו והוא יהיה מנהיגם. החמאס, בראשותו של יאסין, ביסס את מעמדו בשטחים על תמיכה רחבה והכשרת הלכבות עד להבשלת התנאים לג'יהאד. הארועים בשטחים בדצמבר 87' הם שהאיצו באנשי יאסין לדחוק בו להתחיל במאבק המזויין ולא להמתין.

לדעתי סביר להניח שבמידה והארועים הנסיבתיים שגרמו לפרוץ האינתיפאדה בדצמבר 87' לא היו פורצים אז אלא בזמן מאוחר יותר גם ארגון החמאס לא היה עובר בשלב זה לפעילות אלימה. אך משעה שארועים אלו פרצו לא יכלו אנשי יאסין לעמוד מנגד ועברו למאבק מזויין נגד ישראל להשגת יעדם – הקמת מדינה פלסטינית בכל שטחי ישראל. אחמאד יאסין ואנשיו אינם אלו שגרמו לפרוץ האירועים בדצמבר 87' וייתכן שמבחינתם היה צורך בתקופה נוספת להכשרת לבבות הפלסטינים, אך האירועים אילצו אותם כבר בשלב זה לשלב את המסע הסבלני לגיבוש החברה הפלסטינית סביב הדת עם מלחמת החורמה בישראל.

התפתחות החמאס מגוף בעל בסיס תמיכה מקומי, לארגון השואף להיות חלק מרכזי בהנהגה הלאומית ולשנות את אופייה, אכן משקף את כוח המשיכה של הרעיון האסלאמי, אך בה בעת מבטא את ראייתם המעשית של מנהיגיו. מנהיגות החמאס מטיפה להסלמת המאבק האלים ומכוונת אליו, ומדיניות זו מתורגמת למעשה בידי אנשים הקשורים בארגון או יחידים שואפי נקם וחדורי קנאות דתית. הטרור, שאמנם, משולב גם בביטויי היריבות בין הגורמים הפלסטיניים השונים והמשמש אמצעי כפייה בקרב הקהילה, הוא המרכיב הראוותני והבוטה במלחמת ההתשה נגד ישראל. לפן זה של האינתיפאדה נודע תפקיד חשוב בהסלמת המתח בין ישראלים לפלסטינים, אם כתוצאה ישירה של הפיגועים והזעם, שעוררו בציבור הישראלי, ואם עקב אמצעי ענישה, שננקטו בתגובה והחמירו את קשיי היום בשטחים.

החמאס ביסס את מעמדו בשטחים על תמיכה עממית רחבה. אמנם, מעורבותו באינתיפאדה עמדה בניגוד לעקרונות מסורתיים שהנחו את הזרם הדתי, ועיקרם הימנעות מדחיקת הקץ והתרכזות בהכשרת הלבבות עד להבשלת התנאים לג'יהאד, אך ההתמודדות עם קושי זה התבטאה במיזוג האינתיפאדה-על ציונה הלאומי- במלחמת הקודש ארוכת הטווח להחלת שלטון האסלאם.

אפילוג

בחרתי לחקור את ארגון החמאס על מנת להעמיק את ידיעותי בנושא. בעבודתי זו למדתי כיצד התפתח ארגון אלמוג'מע מארגון שמטרתו חינוך ודת לארגון העוסק בטרור לשמו, כשהמטרה עבורו מקדשת את האמצעים. למדתי מה רבה השפעתו ורב כוחו של חינוך דתי קיצוני וזאת בעיקר על אוכלוסיה עניה ונכשלת ומה נחרצות מטרותיו: להשריש תורות, לבצע שינויים ולהשפיע על האוכלוסיה לביצוע מעשים קיצוניים.

לפני כתיבת העבודה ידיעותי בנושא היו כלליות ובלתי מעמיקות. עתה משסימתי את עבודתי למדתי על נושא הטרור בכלל ועל ארגון החמאס בפרט. המסקנה הישירה מהעבודה היא כי: החמאס חרט על דיגלו את הסיסמא מהים עד הנהר כלומר הקמת מדינה אסלאמית על שטחה של מדינת ישראל זאת מטרתו ולכך הוא שואף. ברור לי שהעימות עם ארגוני וכוחות הטרור החמקניים מטבעם הוא קשה ומסובך יותר ממלחמה עם מדינה ריבונית, שהרי פיגועים ומעשי האיבה מבוצעים נגד כלל האוכלוסיה ולא דווקא נגד חיילים. מטרתם של פיגועים אלו לפגוע במורל העם ולזרוע בו פחד. לכן, על תושבי המדינה להיות מאוחדים מאחורי ממשלתינו, לחזק את ידיה במדיניותה ולא משנה איזו מפלגה עומדת בראשה. יהיה לנו כעם את החוסן הדרוש כדי לעמוד מול פעולות טרור אם נהיה מאוחדים.

בימים אלו ניהול משא ומתן עם אש"פ כנציגו של העם הפלסטיני בשיתוף עם הפלגים האחרים שלו כדוגמת החמאס נראה רחוק ובלתי אפשרי. עם זאת עלינו לשאוף לכך שתקום הנהגה חדשה לפלסטינים שתוכל למתן את השורות לקחת אחריות לגורל עם לנסות לישב את המחלוקות בין העמים ולרסן את הקיצוניים.

בעבודתי למדתי שעמי כל העולם חייבים להתאחד יחדיו, להוקיע את הטרור ולפעול בשיתוף פעולה כדי לרסנו ואף לדכאו.

יש להוכיח שהטרור הפועל בדרך האסלאמית בניסיון להשיג מטרה לא יצליח במשימתו. ציטוט של נתניהו מחדד נקודה זו:

"המערב, הוא קורבנו העיקרי של הטרור הבינלאומי, ולכן הוא חייב לצאת למערכה. הוא מוכרח ואף יכול לאמץ לו שורה של אמצעים מדיניים, כלכליים וצבאיים כדי להשיב מלחמה שערה. אבל מעבר לזה יש להשריש בתודעת הציבור את ההכרה הברורה שהטרור, יהיו כסותו או תרוציו אשר יהיו, הוא רוע שאין לסלוח לו, רוע שהורס בהדרגה את כושר האבחנה המוסרי שלנו ועל ידי כך הוא מערער את כל היסודות של חיי חופש וצדק תחת שלטון החוק. לפיכך, אם יש ברצונו של העולם החופשי לשמור על אורח חייו ולהישאר נאמן לעקרונותיו, עליו להתנגד לטרור ובסופו של דבר לגבור עליו".¹⁷

כל פעולה של כל ארגון טרור, יהיו סיבותיה מקומיות או בינלאומיות, צריכה להיתפס במלחמת החורמה העולמית.

¹⁷ בנימין נתניהו, הטרור - כיצד יוכל המערב לנצח, תל אביב, ספרית מעריב, 1987, עמ' 21.

רשימה ביבליוגרפית:

ספרים ומאמרים

- אופז, חיים, חמא"ס - תנועת ההתנגדות האסלאמית" והאמנה, ירושלים: משרד החינוך והתרבות- מרכז ההסברה- שירות הפרסומים, 1992.
- בכור, גיא, "חמאס-מהכשרת לבבות איסלאמית למאבק לאומי מזויין", סקירה חודשית, ינואר 1993, מס' 8-9, עמ' 69-73.
- גנור, בועז, "סרטן ושמו טרור: תנועת ההתנגדות האיסלאמית-החמאס", מטרה- הירחון הישראלי למודיעין, נשק, צבא וביטחון, 1991, מס' 19, עמ' 24-36.
- הרמן, תמר, טרור- מלמטה למעלה: תנועות חברתיות ומחאה פוליטית בישראל, כרך ג', אוניברסיטה הפתוחה מוציאה לאור, 1997.
- חבקוק, יעקב ושכיב סאלח, טרור בשם האיסלאם, משרד הבטחון- ההוצאה לאור, 1999.
- חטינה, מאיר, רדיקליזם פלסטיני: תנועת הג'יהד האיסלאמי, אוניברסיטה תל אביב: מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה, 1994.
- כהן, אבנר, השיח' אחמאד יאסין- מראשות אלמוג'מע להנהגת חמאס, בהוצאת בית הספר לממשל, 1992.
- כרמל, עמוס, הכל פוליטי- לקסיקון הפוליטיקה הישראלית, גני אביב-לוד, דביר, 2001, כרך א', עמ' 490.
- משעל, שאול וסלע אברהם, "זמן חמאס" אלימות ופשרה, הוצאת ידיעות אחרונות – ספרי חמד, 1999.
- נתניהו, בנימין, הטרור – כיצד יוכל המערב לנצח, תל-אביב, ספרית מעריב, 1987.
- קופרמן, רוברט וטרנט דרל, טרור – הסכנה, המציאות, התגובה, תל אביב, הוצאת מערכות, 1982.
- שאבי, אביבה ושקד רוני, חמאס מאמונה באללה לדרך טרור, ירושלים, כתר הוצאה לאור, 1994.

קטעי עיתונות וראיונות

אלדד, אריה, "ההר הוא הבית", ידיעות אחרונות - 24 שעות, 10/9/2002, עמ' 5.

חיל החינוך והנוער, "טרור", חושבים, 09/2001, עמ' 1-6.

לשם, רון ועמית כהן, "טבח חג הקורבן", ידיעות אחרונות, 28/9/2001, עמ' 14-19.

מאמר ביומון ירדני, "תנועת חמאס-נסיבות הקמתה, עקרונותיה והיחסים בינה לבין גורמי הכוח הפלסטיני", צוות אלשעב, 13/12/1990, עמ' 1-6.

פלוצקר, סבר, "האינטרציונל של הטרור", ידיעות אחרונות, 4/10/2002, עמ' 2.

ראיון מקיף, "דרכי פעולתה של תנועת חמאס, עמדותיה והשקפת עולמה", פלסטין אלמסלמה, בריטניה, 5/6/1990, עמ' 1-17.

שקד, רוני, "פגיעה בעראפת לא תועיל", ידיעות אחרונות, 20/9/2002, עמ' 4.

שקד, רוני, "בין פלשתין לחמסתין", ידיעות אחרונות המוסף לשבת, 11/10/2002, עמ' 20-21.